

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΚΒ'

Συνδρομή ἑτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 ᾿Ιανουαρίου. ἑκάστον ἔτος καὶ εἶναι ἑτησίαι. — Γραφεῖον Διευθ. Ὁδὸς Σταδίου 82.

7 Δεκεμβρίου 1886

ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΟΥ

Διήγημα

Α'

Ἦτο περίπου ὥρα 5 μ.μ.

Νεαρὰ γυνὴ κομψὴ ἄμα καὶ μεγαλοπρεπὴς, ἐνδεδυμένη στολὴν ἐξοχικὴν πολυποίκιλον, ἐφόρει τὰς χειρῖδάς της ἐτοιμαζομένη νὰ ἐξέλθῃ. Ῥίψασα δὲ τελευταῖον βλέμμα ἐπὶ τῶν βοθοχρῶν μεταξίνων κόμβων τῶν διεσπαρμένων ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐσθῆτός της, εἶπεν ἀποτεινομένη πρὸς τὴν θαλαμηπόλον μετὰ θελκτικωτάτης ῥαθυμίας·

— Πῶς σου φαίνομαι, Μαρία; εἶμαι ὑποφερτὴ;

— Ἀ! κυρία μου, ἀπεκρίθη ἡ θεραπαινὶς μετὰ πολλῆς εἰλικρινείας, ποτέ μου δὲν σας εἶδα τόσον εὐμορφῇ.

— Χαίρω πολὺ, διότι σήμερον ἴσα ἴσα ἔχω ἀνάγκην νὰ φαντάξω.

— Μάλιστα, εἰσεύρω, κυρία, σήμερα θὰ συνάξετε διάφορα ἐργόχειρα διὰ τὸ μεγάλο λαχεῖόν που θὰ κάμετε χάριν τῶν πτωχῶν.

— Ἀμέ! θὰ ψωμοζήτησω ἀπὸ θύρας εἰς θύραν. Τόσον λοιπὸν καλλίτερα ἂν εἶμαι τόσον ὥραία ὅπως μου λέγεις. Πρέπει νὰ εἰσεύρεις, κόρη μου, ὅτι διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ πρᾶγμ' αὐτό, ὅποιός το ἀναλάβῃ, πρέπει νὰ μὴ τὸν βλέπουν οἱ ἄλλοι καὶ τὸν λυποῦνται. Ἀλλέως δὲν κάμνει τίποτε.

Ἡ Βαλεντίνη, οὕτως ὠνομάζετο ἡ νεκρὰ γυνή, κατέβη τὴν κλίμακα καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν ὁδόν. Ἡ ὁδὸς κοσμουμένη διὰ διπλῆς σειρᾶς φιλυρῶν, τὴν ὥραν ἐκείνην ἦτο ἔρμος καὶ πωπηλή. Αἱ ἐατέρωθεν τῆς ὁδοῦ ἐξοχικαὶ οἰκίαι δὲν ἦσαν ἀκατοικητοί, ἀλλ' οἱ ἐν αὐτοῖς οἰκοῦντες δὲν εἶχον ἀφορμὴν, ὥς ἡ νεαρὰ γυνή, νὰ προτιμήσῃ τὴν θερμὴν κόνιν τῆς ὁδοῦ ἀντὶ τῆς χλοερᾶς καὶ δροσερᾶς αὐτῶν αἰθούσης.

Αἱ ζηλότυποι γλῶσσαι δυνατόν νὰ εἴπωσιν ὅτι ἡ σύστασις λαχείου πρὸς εὐεργετικὸν σκοπὸν ὑπὸ νεαρᾶς χάρας εἰκοσιεσσάρων ἐτῶν, πλουσίας καὶ εὐμορφωτάτης, ἐφυστάτης; ἀξιεράστου, φαειροτάτης, ὥς καὶ οἱ εὐεργετικοὶ χοροὶ καὶ πᾶσαι αἱ ὑπὲρ τῶν πασχόντων φιλάνθρωποι θεωρεῖται, καὶ

πᾶσα τοιαύτη ἐορτὴ εἰς οὐδὲν ἄλλο καταλήγει, ἢ εἰς τὴν ἀναζήτησιν ποικιλίας διασκεδάσεων. Καὶ ταῦτα μὲν αἱ ζηλότυποι γλῶσσαι· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ὅμως οἱ εὖ φρονούντες, ὅπως ἄλλην ἔχουσι γνώμην, παραδεχόμενοι ὅτι πολὺ χριστιανικώτερον εἶναι τὸ νὰ εὐεργετῇ τις καὶ ἀνακουφίξῃ τὸν ὁμοῖόν του διασκεδάζων, ἢ νὰ κακολογῇ τὸν πλησίον...

Ἄλλ' ἂς μὴ τὴν ἀφίνωμεν πολλὴν ὥραν ἔξω ἐν τῇ ὁδῷ· πιθανὸν νὰ μας φύγῃ· διότι ἔχει νὰ ἐπισκεφθῇ πάντας τοὺς εὐπόρους τῆς ἐξοχῆς πρὸς συλλογὴν πραγμάτων ὑπὲρ τοῦ λαχείου τῶν ἀπορων, καὶ ἡ ὥρα ἐπείγει.

Β'

Πρῶτος ἰγγεγερμένος ἐν τῷ σημειωματαρίῳ αὐτῆς ἦτο γηραιὸς ζωγράφος μέγα ἔχων ὄνομα μεταξὺ τῶν καλλιτεχνῶν, Κάρολος Δελωρὴς ὀνόματι, ζῶν μόνος μετὰ τῆς γηραιᾶς αὐτοῦ θεραπαινῆς. Ἡ οἰκία του ἦτο εὐθὺς ἀπέναντι.

Ἡ Βαλεντίνη εἶχε πολλὴν οἰκειότητα πρὸς τὸν γηραιὸν τοῦτον γείτονα, ὅστις καίτοι ὑπερεξηκοντούτης, εἶχεν ὅμως τὸν νῦν αὐτοῦ ἀκμιοτάτον. Ἦτο εὐγενέστατος, κομψότατος, θελκτικώτατος καὶ ἀστείωτατος, ὁμιλῶν περὶ τῆς τέχνης αὐτοῦ μετ' εὐφραδείας ἀπαρμιλλοῦ καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἀκρατήτου. Τὸ ἐργαστήριον αὐτοῦ, τελειότατον καὶ χαριέστατον ἰνδιαιτήμα, ἦτο προσιτὸν εἰς ὀλίγους τινὰς προνομίους, ἐν οἷς συγκατελέγετο καὶ ἡ Βαλεντίνη.

Εἰσελθούσα εἰς τὴν οἰκίαν ἔχαιρέτισεν, ἐπιχαρίτως μειδιάσασα, τὴν γηραιὰν θεραπαινὴν καὶ ἔσπευσε κατ' εὐθείαν εἰς τὸ ἐργαστήριον, οὗτινος ἔκρουσεν ἐλαφρὰ τὴν θύραν τρίς. Τοῦτο δὲ ἦτο τὸ σῆμα τῶν προνομιούχων.

Ὁ γηραιὸς ζωγράφος σπεύσας ἀνοίγει τὴν θύραν καὶ βλέπει ἐνώπιόν του τὴν χαρίεσσαν γείτονα· ἀποβλέψας δὲ εἰς τὸν φιλάρεσκον αὐτῆς ἱματισμὸν εἶπεν:

— Ἀπορῶ πῶς δὲν ἤνοιξεν ἡ θύρα μόνη της.

— Ἀ!

— Ἀφ' οὗ ἐπαρουσιάσθη ἔμπροσθέν της μία τοιαύτη νύμφη αἰθερία.

Ἡ Βαλεντίνη ἐπωφελουμένη ἐκ τῆς φιλοφρονησεως ταύτης ὑπέλαβεν:

— 'Ομολογεῖτε λοιπὸν ὅτι τίποτε δὲν εἵμπορεῖ νὰ μου ἀντισταθῇ σήμερον;

— Οὔτε σήμερον, οὔτε...

— 'Αρκοῦμαι ἐγὼ εἰς τὸ σήμερον, ὑπέλαβεν ἡ νεαρὰ γυνὴ πρὸς τὸν ζωγράφον, τείνουσα αὐτῷ τὴν κομφὴν αὐτῆς δεξιάν, καὶ προσέθηκε γελῶσα: Καὶ ἔχετε τὸν νοῦν σας!

— ὦ! ὦ! εἶμαι λοιπὸν ἐκτεθειμένος προσωπικῶς; εἶπεν ὁ γηραιός.

— Προσωπικώτατα μάλιστα.

— Τότε λοιπὸν προστάξατε ὑποτάσσομαι ἐκ τῶν προτέρων μετὰ πληρεστάτης ἀσφαλείας εἰς πᾶσαν ἐπιθυμίαν σας. Τάχα δὲν εἴσθε μίᾱ ἀπὸ τὰς καλὰς Μοῖρας, αἱ ὁποῖαι μοιραίνουν τοὺς εὐτυχεῖς ἀνθρώπους;

Καὶ λέγων τὸν περιποιητικὸν τοῦτον λόγον ἔδειξε θρόνιον, παρακαλῶν αὐτὴν νὰ καθίσῃ καὶ ἐκάθισε καὶ αὐτός.

— Ὅχι, ὄχι! δὲν εἶμαι ἡ Μοῖρα ἡ ὁποία μοιραίνει τοὺς εὐτυχεῖς ἀνθρώπους, εἶμαι ἡ Μοῖρα ἡ ζητιὰνα, καὶ διὰ νὰ ἀφῃσωμεν τὴν γλῶσσαν τῶν παραμυθιῶν, σὰς λέγω ὅτι σήμερον περιηγοῦμαι χάριν τῶν πτωχῶν μου. Πρὸ τινων ἡμερῶν σὰς εἶχα ὁμιλήσῃ περὶ συστάσεως λαχείου χάριν τῶν πτωχῶν τῆς ἐξοχῆς μας.

— Μάλιστα.

— Μάθετέ το λοιπὸν ὅτι εἶνε πρᾶγμα τετελεσμένον. Ὁμιλήσα εἰς τὸν δήμαρχον καὶ μου παρεχώρησε τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ δημαρχείου, τὰς σημαίας καὶ τὴν δημοτικὴν μουσικὴν διὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκκυβέσεως.

— Θὰ εἶνε περίφημη!

— Ναί... ἀλλὰ μου λείπουν τὰ ἀντικείμενα τοῦ λαχείου.

— Τὰ ἀντικείμενα; Ἄμ' μόνον νὰ φανῇτε, καὶ ὅλοι θὰ σας φορτώσουν.

— Ὁ λόγος σὰς μ' ἐνθαρρύνει. Τοιαύτη εἶνε ἡ πεποίθησίς σας; Δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλλω περὶ τῆς ἐπιτυχίας;

— Τί λόγος!

— Τότε λοιπὸν κάμετε σεῖς τὴν ἀρχήν. Τί ἀγαπᾶτε νὰ πάρω ἀπ' ἐδῶ μέσα ἀπὸ ὅλ' αὐτὰ ἐδῶ τὰ χρωματισμένα;

Καὶ ἡ Βαλεντίνη περιέφερε τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν διαφόρων ῥωπογραφιῶν καὶ προσωπογραφιῶν καὶ τῶν διαφόρων σχεδιασμάτων καὶ σπουδασμάτων, δι' ὧν οἱ τοῖχοι τοῦ ἐργαστηρίου ἦσαν κεκαλυμμένοι.

— Διάβολε! ἀνεφώνησεν ὁ καλλιτέχνης, τίποτ' ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶνε τελειωμένον.

— Καὶ αὐτὸς ὁ ὥραιος ἀξιωματικός; ἠρώτησεν ἡ Βαλεντίνη, δεικνύουσα εἰκόνα τινά· αὐτὴ μου φαίνεται ἀρκετὰ τελειωμένη, καὶ θὰ κάμῃ καὶ ὥραιαν ἐντύπωσιν.

Ὁ ζωγράφος ἐγέλασε σταθεῖς πρὸ τῆς εἰκόνης

καὶ ἀποβλέψας πρὸς αὐτὴν μετὰ προδήλου εὐαρεσκείας:

— Μὰ εἰξεύρετε ὅτι εἶνε ἀξιόλογος στρατιώτης! Καὶ εἶνε;... μὰ βοηθησατέ με λοιπὸν...

— Εἶνε ὑπολοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ.

— Καὶ εἶνε φαντασία;

— Ὅχι δά! εἶνε εἰκὼν ὑπολοχαγοῦ μὲ σάρκα καὶ στολὴν.

— Ἀξιωματικός καθὼς πρέπει, εἶπεν ἡ νέα στρέφουσα τὴν εἰκόνα εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν ὡς πρὸς τὸ φῶς. Εἶνε πολὺ νέος.

— Δὲν εἶνε πλέον.

— Δὲν εἶνε πλέον, τί;

— Οὔτε ὑπολοχαγός, οὔτε νέος, ἀπεκρίθη ὁ ζωγράφος γελῶν.

— Ἀ!

— Τώρα ἔχει ὀλίγα περισσότερα ἔτη εἰς τὴν ῥάχιν του καὶ ὀλίγα περισσότερα γαλόνια, εἶπεν ὁ γηραιὸς μετὰ προφανοῦς ὑπερηφανίας.

— Καὶ ἔχει πολὺ περισσότερα;

— Τί περισσότερα;

— Ἐτη... καί, ἂν θέλετε, γαλόνια...

— Τώρα εἶνε ἀντισυνταγματάρχης ἐτῶν τριακοντατεσσάρων.

— Λοιπὸν δὲν θὰ εἶνε πλέον σὰν τὴν ὥραιαν αὐτὴν εἰκόνα, παρατήρησεν ὑποψιθυρίζουσα ἡ Βαλεντίνη καὶ συμπτύσσουσα ἐλαφρὰ τὴν γωνίαν τῶν χειλέων της.

— Χιλιάκις, μυριάκις καλλιτέρες! ἀνεφώνησεν ὁ ζωγράφος, ὡς ἂν τον ἐπάτησέ τις... Ὅχι, εἶνε ἀλήθεια, προσέθηκε μετὰ τινος περιφρονήσεως, δὲν ἔχει πλέον τὸ ροδοκόκκινον αὐτὸ μάγουλον, τὸ μάγκικον αὐτὸ βλέμμα, τὰς μετρημένας αὐτὰς τρίχας τοῦ μουστακιοῦ, αὐτὸ τὸ ἀφράτον πρόσωπον, ὄχι, ὄχι! Εἶνε μυριάκις καλλιτέρες, ἀγαπητὴ μου! τὸ πρόσωπόν του εἶνε ἡλιοκαές, ἡ ματιά του λάμπει καὶ εἶνε γεμάτη εὐκρίνειαν καὶ εὐφυΐαν, ἔχει μύστακας τόσους, καὶ στολίζουν τὸ πρόσωπόν του τὸ ἀρειμάνιον, καὶ γλυκύτητα. Εἶνε μεγαλοπρεπής, εὐγενής, ψυχὴ ἐκλεκτή. Ὅταν τον βλέπουν καὶ περνᾷ, τοὺς ἐρχεται νὰ του φωνάζουν: «Γεῖά σου, στρατηγέ μου».

Ἡ νεαρὰ γυνὴ ἤκρατο, οὐχὶ ἄνευ τινὸς συγκινήσεως, τὸ ἔνθερμον τοῦτο ἐγκώμιον τοῦ ἀξιωματικοῦ, οὗ τὴν εἰκόνα εἶχεν ἔνᾳ χεῖρας. Ἐν ᾧ δὲ ὁ γηραιὸς ζωγράφος ἔλεγεν, ἡ φαντασία αὐτῆς ἐπιδιόρθωνε τὴν εἰκόνα κατὰ τὰς νέας ὑποδείξεις τοῦ ζωγράφου. Ἐθεᾶτο τὴν εἰκόνα καὶ ἀντικαθίστα τὸ μὲν ῥόδινον τῶν παρειῶν διὰ τοῦ ἡλιοκαοῦς, ἐκεῖ δὲ ἔνθα ἐξήστραπτεν ἡ ζωηρότης καὶ κουφότης τῆς νεότητος, αὐτὴ ὑπέθετεν ἐκφρασίαν συννοίας καὶ εὐσταθείας γαληνιαίας, ἐπὶ δὲ τοῦ χείλους τοῦ μόλις σκιαζομένου ὑπὸ ἀραιοῦ χνοῦ, ἔβλεπεν ἐξαπλουμένους τοὺς ἀρειμανίους μύστακας, ἡ κεφαλὴ ὑψοῦτο ἀνδροπρεπῆς καὶ ἐν τῷ

βλέμματι ἐξήστραπτεν ἡ ἀνδρεία, καὶ τέλος ἡ Βαλεντίνη ἀντιπαράβηλλουσα τὸν παλαιὸν τῆς εἰκόνας τύπον πρὸς τὸν ἐπιδιωρθωμένον, εὗρισκε τὸν δεύτερον προτιμότερον τοῦ πρώτου.

— Ἐχετε λοιπὸν στενὰς σχέσεις μετὰ τὸν ἀξιωματικὸν τοῦτον, ἠρώτησε μετὰ περιεργίας, τὸν ἀγαπᾶτε λοιπὸν πολὺ;

Ὁ γηραιὸς ζωγράφος ὀλίγον βραδέως παρέτηρσεν ὅτι ὁ ἐνθουσιασμὸς τὸν εἶχε παρασύρη πέρα τοῦ δέοντος, ἀπαριθμοῦντα τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀξιωματικοῦ. Ἐμερίδιασεν ὡς ζήτων τρόπον τινὰ συγγνώμην, καὶ ἀπεκρίθη ἀπλῶς:

— Θὰ ἀνεψιὸς μου.

— Ποτὲ δὲν ἦλθ' ἐδῶ; Δὲν σας ἐδόθη εὐκαιρία νὰ μοῦ τὸν συστήσετε; Καὶ πῶς μ' ἀρίνεται νὰ εἶμαι εἰς ἄγνοιαν τῶν προσφιλεστάτων σας συμπαθειῶν; Διότι, ὡς καταλαμβάνω, ὁ ἀνεψιὸς αὐτὸς κατέχει πολὺν τόπον ἐν τῇ καρδίᾳ σας. Δὲν εἶνε φιλικὸν νὰ μοῦ κρύπτετε τὴν εὐτυχίαν σας. Εἶνε πολὺ κακὸν πρᾶγμα, ἀγαπητέ μου γείτον. Ἐγὼ σας εἶχα ὅλα τὰ πιστὰ καὶ σεῖς μοῦ τα ἀρνεῖσθε; Ἰσως ἐπειδὴ εἶμαι πάρα πολὺ νέος; εἶπεν ἡ Βαλεντίνη μετὰ τινος εἰρωνείας.

— Ἰσα ἴσα δ' αὐτὸ, ὑπέλαβεν ὁ καλλιτέχνης αἰσθανθεὶς τὰ μάλιστα τὰς ἐπιπλήξεις ταύτας, ἐρασιμωτάτας κατ' οὐσίαν. Ὅχι διότι εἰσθε πάρα πολὺ νέος, ὥστε νὰ ἀκούσετε τὰς διαχύσεις τῆς καρδίας γέροντος, ὅχι, διότι εἰσεύρω πολὺ καλὰ ὅτι ἔχετε νοῦν ὠριμώτατον· ἀλλὰ καταλαμβάνετε, πολὺ καλὰ, κόρη μου, ὅτι χωρὶς νὰ κάμω λόγον περὶ τῆς εὐπρεπείας, ὁ κοινὸς νοῦς ἐπρεπε νὰ με ὀδηγήσῃ νὰ μὴ σπρώξω εἰς τὸν δρόμον τῆς ἀξιολατρεῦτου χήρας ἕνα εὐμορφον ἀξιωματικὸν τριανταεσσάρων ἐτῶν. Ἡ ἀγάπη, τὴν ὁποίαν ἔχω καὶ πρὸς ὑμᾶς καὶ πρὸς ἐκεῖνον, μοῦ ὑπέδειξε τὰ ἐνδεχόμενα νὰ συμβῶσι, τῶν ὁποίων ὅλη ἡ εὐθύνη ἐπιβαρύνει ἐμὲ καὶ μόνον. Οὕτω πως φερόμενος, σὰς παρακαλῶ νὰ παραδεχθῆτε ὅτι ἤθελον νὰ προνοήσω καὶ οὐχὶ νὰ ἀποκρύψω.

Ἡ νέα ἀκούσασα ταῦτα ἐγινέ πως σοβαρά. Ἀλλὰ παρעוῦς θεωρήσασα τὸ θέμα ἐξηνητημένον, ἀπέσεισε τὴν σοβαρότητα καὶ ἀνέλαβε τὴν εἰλικρινῆ φαιδρότητα, μετ' ἧς συνήθως ἐρέρετο πρὸς τὸν γηραιὸν αὐτῆς φίλον.

— Ἐφοβήθητε λοιπὸν, εἶπε πρὸς αὐτὸν γελῶσα, ἂν καὶ με κηρύττετε ὡς φρονιμωτάτην, ἐφοβήθητε μήπως εὐθύς ἐκ πρώτης ὄψεως μοῦ πάρῃ τὸν νοῦν ὁ... τὸσον εὐμορφος συνταγματάρχης σας; Ὡστε λοιπὸν ἔχομεν καὶ ἀπ' αὐτά; εἶμαι ὑπὸ κηδεμονίαν;

— Ἀπατᾶσθε, ἀγαπητή μου, ὑπέλαβεν ἀφελῶς ὁ ζωγράφος, οὐδόλως ὑποπεύων τὰς ὑπὸ τῆς νεαρᾶς γείτονος τοῦ ἐστημένως παγίδας, ἀπατᾶσθε· τὸναντίον μάλιστα ἐφοβούμην μήπως ἡ χαριεστάτη χήρα πάρῃ τὸν νοῦν τοῦ ἀνεψιῦ μου.

Ἡ Βαλεντίνη ἠσθάνθη ζωηρὸν ἐρύθημα θερμαῖνον τὰς παρειὰς αὐτῆς. Ἡ τροπὴ δὲ αὕτη τοῦ διαλόγου ἐφαίνετο τὰ μάλιστα εὐφραίνουσα αὐτήν. Τὸ λαχεῖόν της, οἱ πτωχοὶ της, ἡ αἰθουσα τοῦ δημάρχου, ἡ δημοτικὴ μουσικὴ, πάντα ταῦτα ἐλησημονήθησαν. Ἡ νέα εἶχε προχωρήσῃ παρὰ πολὺ, ὥστε δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὑποχωρήσῃ. Διὸ εἶπε πρὸς τὸν γείτονα:

— Ἐἰ καὶ τί τάχα; εἶνε τόσον δύσκολον πρᾶγμα νὰ προῖδῃ τις, τί ἐμελλε νὰ συμβῇ, ἐὰν ὁ φόβος σας ἐπραγματοποιεῖτο; Ὁ ἀνεψιὸς σας θὰ σας παρεκάλει νὰ ἔλθετε νὰ με συμβουλευθῆτε, σεῖς θὰ ἤρχεσθε νὰ με ἰδῆτε, καὶ...

— Καὶ θὰ ἠθέλετέ με παρακαλέσῃ νὰ κρατήσω τὸν ἀνεψιὸν μου διὰ λογαριασμὸν μου.

— Μὲ πόσῃν βεβαιότητι τὸ λέγετε...

— Ἰσα ἴσα, διότι δὲν ἀμφιβάλλω περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ λόγου μου.

Ἡ Βαλεντίνη οὐδέποτε προσεδόκα τοιαύτην ἀπόκρισιν ἀτότομον καὶ ῥητὴν. Ἐφάνη ταραχθεῖσα καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῆς γλαυκοὶ ὀφθαλμοὶ μεστοὶ ἀκατανίκητων ἰκεσιῶν ἠρώτων τὸν γηραιὸν καλλιτέχνην.

Ὁ γηραιὸς ἰδὼν τὴν ἀγωνίαν τῆς νέας, ἀπεφάσισε νὰ καταπαύσῃ αὐτήν καὶ νὰ θέσῃ τέρμα ἅπαξ διὰ παντὸς εἰς τὴν συζήτησιν ταύτην, λαβοῦσαν τοσοῦτον ἀλλόκοτον καὶ ἀπροσδόκητον τροπὴν.

Γ'

Μετὰ παῦσιν ἐνὸς λεπτοῦ τῆς ὥρας, ὅπερ ἡ ἐπικρατήσασα σιγὴ ἐμήκυρε καθ' ὑπερβολὴν ἐν τῷ πνεύματι τῆς Βαλεντίνης, ὁ γηραιὸς καλλιτέχνης ἐπανάεθε τὸν λόγον μετὰ τρόπου ὀλιγώτερον ἐπιπολαίου.

— Ἀκούσατε, ἀγαπητή μου, νὰ σας εἶπω ὀλίγας λέξεις περὶ τοῦ ἀνεψιῦ μου. Ἀναμφιβόλως θὰ παραστήσῃ τὴν εἰκόνα του πολὺ ἑλκυστικὴν, καὶ ὅμως εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ποτὲ δὲν θὰ τον ἀγαπήσετε... Ἀλλὰ διατί τον ἀγαπῶ ἐγώ; Ἰδοὺ ὁ λόγος: Ὁ Ἰάκωβος εἶνε υἱὸς τῆς μόνης ἀδελφῆς μου. Ἐξαιετὴς ἔχασε τὸν πατέρα του καὶ μετ' ὀλίγον δὲν εἶχεν οὐδὲ μητέρα. Τὸ ὄρφανόν ἀπέμεινεν ἀπροστάτευτον καὶ εἶχεν ὅλα τὰ δικαιώματα διὰ νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ ὄρφανοτροφεῖον, τὸ ἔανθον μοῦ ἀγγελοῦδι! Ἡμεῖς ἡμεῖς μικροὶ ἄνθρωποι, ἀπ' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὅταν γεννῶνται μόνην περιουσίαν τὰ δέκα δάκτυλά των, ὅπως λέγομεν κάτω εἰς τὴν πατρίδα μας... Μόλις τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ τέχνη μου ἤρχιζε νὰ μοῦ διδῇ τὰ μέσα νὰ ζῶ ὅπως δήποτε ἐν ἀνείσει. Ὁ Ἰάκωβος ἦτο παιδίον κομψόν, ἔξυπνον, ἀξιαγάπητον, καὶ ἡ ἀδελφὴ μου νοήσασα τὸν θάνατόν της, μετὰ παρεκάλεσε νὰ μείνῃ ἐγὼ εἰς τὴν θέσιν τῶν γονέων. Ἐγινε λοιπὸν υἱὸς μου... Τὸν ἔβαλα εἰς τὸ σχολεῖον. Πόσον ἐμείνα εὐχарιστημένος ἀπ' αὐτὸν κατὰ τὸ

διάστημα τῶν σπουδῶν του! Ἦθελε νὰ γίνη στρατιωτικός, τὸν κατέταξα εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολήν... καὶ ὁ πόλεμος τον εὗρκεν ὑπολοχαγόν... Τὴν παραμονὴν τῆς ἀναχωρήσεώς του εἰς τὸν πόλεμον ἤλθε καὶ με παρεκάλεσε νὰ τον ζωγραφίσω. «Τίς εἰξεύρει τί εἰμπορεῖ νὰ συμβῇ, ἔλεγε γελῶν, (καὶ ἐγὼ τον ἤκουα καὶ ἔτρεμα μόλις καταπίνων τοὺς λυγμούς), καὶ δὲν θὰ δυσανεστηθῇτε, θεῖέ μου, ἂν ἔχετε τὴν μικρὰν αὐτὴν ἐνθύμησιν... Ἐλάτε δὲ καὶ μὴ κλαίετε, θεῖέ μου—διότι ἔκλειον ὅσον τον ἤκουον καὶ συγχρόνως ἔζωγράφιζον, παρατηρήσατε, ἀγαπητή μου, αὐτὰ ἐδῶ τὰ μέρη τῆς εἰκόνος ὅπου ὁ χρωστήρ μου ἐδίσταζε νὰ προχωρήσῃ—μὴ κλαίετε, σὰς λέγω, ἂν τυχόν καὶ δὲν ἔλθῃ ὀπίσω τὸ τρελλόπαιδό σας, θὰ τον κυττάζετε καμμιὰ φορὰ εἰς αὐτὸ τὸ πανί, θὰ του χαμογελάτε, καὶ ἀπὸ 'κεῖ ἐπάνω θὰ σας ἀπαντᾷ μὲ ὅλας τὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας, τὰς ὁποίας θὰ ἔχῃ τότε καιρὸν νὰ σας στέλλῃ ἐν' ἀφθονίᾳ...» Ἐλέγεν αὐτὰ καὶ ἐγέλα· ἦτο ἀπαράλλακτος ὅπως τον βλέπετε. Καὶ ἦτο ἔτοιμος νὰ ἀναχωρήσῃ!... Μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας ἦτο λοχαγός. Νὰ μὴ τα πολυλογῶ... ἐπέστρεψε, καὶ δὲν εἶχε νὰ παραπονεθῇ ὅτι του ἔλειψαν πληγαί... Ὡ! μὴ ταράττεσθε, ὅλαι αἱ πληγαὶ του ἦσαν καλαὶ, ὅπως λέγουν εἰ ἴδιοι οἱ ὁποῖοί τας λαμβάνουν. Τὰ μόνα ἴχνη τῶν πληγῶν τὰ ὁποῖα του ἔμειναν ἦσαν ὁ βαθμὸς τοῦ ταγματάρχου καὶ ὁ σταυρός... Πρὸ τριῶν ἐβδομάδων εἶνε ἀντισυνταγματάρχης καὶ ἀκόμη δὲν εἶδα τὰ νέα του γαλόνια.

— Τότε λοιπόν;

— Σὰς λέγω ὅτι τον περιμένω 'μέρα με τὴν ἡμέρα.

— Ὅσα μ' ἐδιηγῆσθε εἶνε πρὸς ἔπαινον τοῦ ἀνεψιῦ σας... καὶ πρὸς ἔπαινόν σας, γενναίотате φίλε μου, προσέθηκεν ἡ Βαλεντίνη μετὰ θαυμασμοῦ. Ἀλλὰ δὲν ἐτελειώσατε τὴν ὁμιλίαν σας. Μοῦ ἐλέγατε ὅτι δύνασθε νὰ μ' ἀποδείξετε μὲ τρόπον ἀνεπίδεκτον ἀντιρρήσεως, ὅτι μου εἶνε ἀδύνατον νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν οἰκογένειάν σας. Σὰς παρακαλῶ νὰ μοῦ το ἀποδείξετε. Ἀκούω.

— Ἀλλοίμονον! ἂν ἦτο ἄλλος θὰ εὗρσκεν ἴσως τρόπους ρητορικοὺς διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν κακὴν ἐντύπωσιν λεπτομερείας τινός... γελοίας, ἡ ὁποία ὅμως εἶνε ἀπαραίτητος πρὸς ἀποδείξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου. Ἐγὼ ὁμως ἀντὶ νὰ χρονοτριβῶ ζητῶν νὰ περικαλύψω τὸ πρᾶγμα, σὰς λέγω καθαρὰ ὅτι ὁ μόνος λόγος εἶνε τὸ ἐπίθετον τοῦ ἀνεψιῦ μου. Σὰς λέγω λοιπόν ὅτι ποτὲ δὲν θὰ στέρξετε νὰ λάβετε τὸ ἐπίθετόν του, καὶ ἂν ἀκόμη δοξασθῇ διὰ κατορθωμάτων καὶ ἀνδραγαθημάτων ἀνταξίων τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ τῇ Ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ.

— Μὲ τρομάζετε, εἶπεν ἡ νέα μειδιῶσα εἰλικρινῶς μὲν ἀλλὰ καὶ πως ἐνδοιάζουσα.

— Ὡ! γελάτε ὅσον θέλετε... εἶνε ὄνομα ἑλεεινόν, σπαρακτικόν, μισητόν, ἀπίθανον, ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ τὸ λάβῃ ἀπαράλλακτον ὅπως τοῦ το ἐδῶκαν, θὰ εὗρσκεν ἐργασίαν ἂν ἤθελε νὰ ἐμποδίσῃ ὅσους εἶχον ὀρεξιν νὰ γελοῦν μὲ τὸ ὄνομά του. Ἐπῆρε λοιπὸν καὶ αὐτὸς τὴν ἀπόφασιν καὶ γελαῖ πλέον καὶ αὐτός.

— Καὶ τί εἶνε αὐτὸ τὸ τρομερὸν ὄνομα;

— Καλέ, τί λέγετε τρομερόν! ἂν ἦτο μόνον τρομερόν θὰ σὰς το ἔλεγα· ἀλλ' αὐτὸ εἶνε... τὸ καλλίτερον εἶνε νὰ το χαρακτηρίσωμεν ὅτι εἶνε ἀχαρκατήριστον...

— Εἶνε λοιπὸν ὄνομα περιβοήτου τινὸς ἀρχιληστοῦ, κλέπτου, κιβδηλοποιοῦ, δολοφόνου;

— Χειρότερον, μυριάκις χειρότερον! Εἶθε νὰ εἶχεν ὁ ἀνεψιός μου τὸ βδελυρώτατον ὄνομα τῶν κακούργων τῆς πινακοθήκης τῶν «Διασήμεων δικῶν!» Θὰ ἠσθάνετο ὅτι ἀπηλλάγη δεινοῦ βάρους, ἂν αἴφνης ἦτο αὔριον δυνατὸν νὰ τον ὀνομάσουν Τρόπμαν, ὡ πόσον ἤθελε χαρῇ! Ἐμπρὸς εἰς τὸ σημερινὸν ἐπίθετόν του τὸ ἐπίθετον Τρόπμαν εἶνε ὄνομα ἀξιοπρεπέστατον.

Ἡ Βαλεντίνη ἐφαίνετο ἀποτεθαρρημένη, ἀγωνιωῦσα, διότι ἠσθάνετο ἤδη γεννωμένην ἐν αὐτῇ συμπάθειάν τινα πρὸς τὸν συνταγματάρχην.

— Τὸν καίμενον! εἶπε στεναζούσα. Ἀλλ' ὁμως ἴσως ἡ ἀγάπη τὴν ὁποίαν ἔχετε πρὸς τὸν ἀνεψιόν σας, σὰς κάμνει νὰ ἐξογκώνετε τὸ πρᾶγμα... Ἐπιθυμῶ νὰ γίνω ἐγὼ κριτής· ἐμπρὸς, ἂς ἀκούσωμεν τέλος πάντων αὐτὸ τὸ ὄνομα.

— Δέν σας το λέγω, ἐψιθύρουν ὁ γηραιὸς καλλιτέχνης, προσποιούμενος καὶ γελῶν διὰ τὴν βίαν τῆς εὐμόρφου χήρας. Ὁ Ἰάκωβος τοῦ ὁποῖου τὸ μεῖδιωμα στρέφεται πρὸς ὑμᾶς αὐτὴν τὴν στιγμὴν, μὰς ἀκούει. Θὰ ἐντραπῇ καὶ θὰ τα βάλῃ μαζί μου.

— Εἴπατέ το μὲ ὁποῖον δήποτε τρόπον θέλετε, ἀλλὰ μόνον κάμετε γρήγορα.

— Ἔστω! Ἀλλὰ σας παρακαλῶ νὰ λείψῃ ἡ ὑποκρισία καὶ ἡ ψευδοσεμνότης· καὶ ὅταν το ἀκούσετε, πρὶν τρομάξετε, πρέπει νὰ ἐνθυμηθῇτε ὅτι κάμνω τὸν λόγον σας, σεῖς με ἀναγκάζετε νὰ ὑπακούσω.

Ἡ νεαρὰ χήρα ἔδρακε τὰ χεῖλη της.

Ὁ καλλιτέχνης ἔκυψεν εἰς τὴν οὐς αὐτῆς καὶ ἐψιθύρουν ἐλαφρά:

— Ὁ ἀνεψιός μου ὀνομάζεται...

Καὶ εἶπε τὸ ὄνομα δι' ἐλαφροτάτου ψιθυρισμοῦ.

— Φρικώδες! ἀνεφώνησεν ἡ Βαλεντίνη ἀνασκιρτῶσα μετὰ προφανοῦς τρόμου καὶ φρίκης.

Εἰς τὴν κραυγὴν τῆς νέας ἀπήντησεν ὁ γηραιὸς θεῖος διὰ καυχασμοῦ παρατεταμένου...

Τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἀνοίξασα τὴν θύραν τοῦ ἐργαστηρίου ἡ γηραιὰ θεράπαινα ἐνεχείρισεν εἰς

τὸν καλλιτέχνην ἐπιστολὴν καὶ φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ ζωγράφος ἰδὼν τὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἐπιστολῆς ἀνεγνώρισε τὴν γραφὴν.

— Ἐκείνου εἶνε! ἀνεφώνησε περιχαρῆς, καὶ ἡ σφραγὶς εἶνε ἐκ Παρισίων!.. Κυρία Βαλεντίνη μ' ἐπιτρέπετε;..

Ἡ φωνὴ τοῦ γηραιοῦ ἀπέσπασε τὴν νέαν ἀπὸ τῆς νάρκης, ἥτις τὴν εἶχε καταλάβῃ.

— Θά σας ἀφήσω μάλιστα ὅπως διόλου ἐλεύθερον, εἶπε. Παναγία μου! Εἶν' ἐξ ἡ ὥρα!... Εἶμαι ἀσυγχώρητος, διότι κατεγράσθη τὰς ὥρας σας. Ἀποδείξατέ μου ὅτι δὲν εἴσθε δυσηρεστημένος ἐναντίον μου· ἔλθτε μετὰ μίαν ὥραν νὰ συγγευματίσωμεν.

— Ἀλλ' ὅμως...

— Δὲν ἀκούω τίποτε, σὰς περιμένω μετὰ μίαν ὥραν. Χαίρετε.

[Ἐπεται τὸ τέλος]

Μετάφρασις Π. Ι. Φ.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΔΕΣ

ΕΝ ΛΕΙΨΙΑΙ

Ἀληθὲς πικραμυθία εἶνε ἐν τῇ παγερᾷ καὶ μονοτόνῳ πόλει τῆς Λειψίας ὅταν μεθ' ἡμέραν βροχερὰν ἢ θολὴν ἐκ τῆς οὐίχλης προσδοκᾷ τις νύκτα καὶ φωτεινότεραν τῆς ἡμέρας καὶ μᾶλλον ποικίλην. Εὐτυχῶς δ' αἱ τοιαῦται νύκτες δὲν εἶνε σπάνιαι. Ἐκτὸς τῶν τεσσάρων τακτικῶν θεάτρων καὶ τῶν καθημερινῶν συναυλιῶν ἐν ὧδικαῖς καφενεύσι, ἀλλὰ συχνάκις καὶ ἔκτακτοι μουσικαὶ ἢ δραματικαὶ ἐσπερίδες παρασκευάζονται καὶ μεγάλοι καλλιτέχνη περιερχόμενοι τὸν κόσμον δὲν ἀπχέιουσιν νὰ σταθμεύσιν ἐπὶ μίαν ἢ πλείονας ἐσπέρas ἐν Λειψίᾳ, τῇ κατ' ἐξοχὴν καλλιτεχνικῇ κέντρῳ τῆς βορείου Γερμανίας.

Οὕτω μόλις ἀφικόμενος ἐνταῦθα ἔμαθον ἀπὸ τοῦ στόματος ζωγράφου Ἰσπανίδου ὅτι ὁ συμπολίτης αὐτῆς, ὁ ἐξοχώτατος τῶν συγχρόνων βιολιστῶν Παῦλος Σαρασάτης ἔμελλε, διερχόμενος τῆς Λειψίας, νὰ κρούσῃ τὸ μαγικὸν βιολίον του ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αἰθούσῃ τῆς Centralhalle. Ἡμῖν λοιπὸν πολὺ τυχερὸς δυνάμενος νὰ ἐγκαινίσω τὰς καλλιτεχνικὰς ἀπολαύσεις μου διὰ τῶν κελαδημάτων τοῦ Ἰσπανοῦ ἀριστοτέχνου, καὶ νὰ προσθέσω εἰς τὰς ἀναμνήσεις μου μίαν ἐτι χρυσὴν σελίδα. Διότι ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους τέσσαρες ἐσπερίαι ἰδίᾳ μένουσιν ἀνεξάλειπτοι ἐν τῇ μνήμῃ μου: Ἡ πρώτη μεγάλη συναυλία ἐν τῷ Concerthaus, ἡ παράστασις τῆς Ἀντιγόνης, ὁ Ρωσὸς ὡς Ἀρλετ, καὶ ἡ Νίλσων ψάλλουσα τὰ σκανδιναυικὰ ᾄσματα τοῦ ἔρωτος.

Τὸ Concerthaus εἶνε μέγιστον καὶ πολυτελέστατον οἰκοδόμημα ἰδρυθὲν ἀκριβῶς ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς οἶκος συναυλιῶν. Ἐστοίχισε τέσσαρα ἑκατομμύρια μάρκων, ἥτοι πέντε ἑκατομμύρια φράγκων, καὶ θεωρεῖται τόσον ἄξιον ἐπισκέψεως, ὥστε ἵνα ἴδῃ τις μόνον τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ πληρώνει ἐν ὥρισμέναις ἡμέραις ἐν μάρκον.

Μόλις ἀφικόμενος κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ ἀγνοῶν ἐτι τῆς Λειψίας τὰ ἀξιόλογα, συνεζήτουν ἐν τῷ οἴκῳ ἐλληνικῆς οικογενείας περὶ τοῦ ἐνταῦθα βίου καὶ περὶ Γερμανίδων. Ἰνα ἐγγίξω δὲ τὸν φιλογερμανισμὸν αὐτῶν ὑπεστήριζον ἀφ' ἐνὸς μὲν ὅτι δὲν ἔχει τις ποῦ νὰ περάσῃ τὰς ἐσπέρas του ἐκτὸς τοῦ θεάτρου, καὶ ὅτι πληττεῖ ὅπου ἂν ὑπάγῃ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι αἱ Γερμανίδες εἶνε ψυχραὶ καὶ δυσειδεῖς. Αἱ μελαγχριναὶ κόραι πρὸς ἃς συνεζήτουν, πεισμόνως ἰσχυρίζομεναι τούναντίον ὡς πρὸς ἀμφοτέρω ταῦτα, μετ' ἡρώτων ἂν τάχα εἶδον τῆς Λειψίας τὸν καλὸν κόσμον, καὶ μοὶ ὑπέδειξαν ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν κέντρον καὶ καλλονῆς καὶ ἀληθοῦς τέρψεως τὰς ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ ἰδρύματι συναυλίας, γινομένας κατὰ πέμπτην. Ὡς νὰ ἦσαν δὲ βέβαιαι περὶ τῆς ἐπιδράσεως ἣν θὰ ἐξήσκῃ ἐπὶ τῆς γνώμης μου μία καὶ μόνη συναυλία τοιαύτη, καὶ ὡς νὰ ἐφοβοῦντο μήπως ἐξ ἰσχυρογνωμοσύνης θελήσω ν' ἀποφύγω τὸν πειρασμὸν, μ' ἐζήτησαν τὸν λόγον μου ὅτι εὐθὺς τὴν ἐβδομάδα ἐκείνην θὰ μεταβῶ. Ἐννοεῖται πόσον εὐχαρίστως δίδει τις τὸν λόγον του εἰς τοιαύτας περιστάσεις καὶ πόσον εὐκόλως τὸν κρατεῖ.

Εἰσελθὼν εἰς τοὺς προδόμους τοῦ μεγαλοπρεποῦς κτιρίου ἀπὸ τῆς ὀμιχλώδους ὁδοῦ ἑθαμβώθη ἐκ τῶν μυρίων φωτῶν καὶ τοῦ κόσμου κυκλοφορούντος ἀνὰ τὰς αἰθούσας τῶν ἱματιοθηκῶν. Ἐπὶ τῆς κλίμακος δεκάς χρυσοστολιστῶν θυρωρῶν ἤνοιγε τὰς θύρας εἰς τοὺς εἰσερχομένους. Καὶ ἂν ὁ Ἕλλην ἐκείνος ἐπαρχιώτης, τὸ πρῶτον ἐπισκερθεὶς τὴν Εὐρώπην, ἐξέλαβε τὸν θυρωρὸν τοῦ ξενοδοχείου ὡς συνταγματάρχην, ἀλλὰ βλέπων ἐκείνους μὲ τοιαύτας στολὰς καὶ τοιοῦτο παράστημα, βεβαίως θὰ τοὺς ἔλεγε στρατηγούς τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ.

Τοὺς θυρωροὺς διαδέχεται ἑκατοντὰς θαλαμηπόλων γυναικῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γραιῶν, ὧν τὰς λευκὰς τρίχας καλύπτει λευκότερον κάλυμμα καὶ τὰ κυρὰ σώματα ὁμοίομορφος σκιερὰ ἐσθῆς μετὰ λευκῆς ἐμπροσθέλας. Ἐν γένει ἐνθυμίζει τὰς νοσοκόμους ἢ θεὰ αὐτῶν, καὶ ἴσως διὰ τοῦτο μοὶ ἐνέπνευσεν ἐξ ἀρχῆς ἀπέχθειαν. Αἱ θαλαμηπόλοι καθήκον ἔχουσι νὰ ὑποδεικνύωσιν εἰς τοὺς ἀκροατὰς ποῦ θ' ἀναρτήσωσι τὰ ἱπανωφῶρια καὶ τοὺς πῖλους των καὶ νὰ τοὺς βοηθῶσιν εἰς τοῦτο, διότι, σημειωτέον, ἕκαστος ἀκροατῆς ἔχει ἰδίαν θέσιν ἐν ταῖς ἱματιοθήκαις, φέρουσαν τὴν ἑρμῆν, ὣν καὶ τὸ κέθισμά του.

Εὐρύταται ὀλισθηραὶ κλίμακες φέρουσι πρὸς τὰ ἄνω, ὅπου ἡ μεγάλη αἰθούσα καὶ οἱ διάδρομοι καὶ αἱ μικρότεροι αἰθούσαι τῶν διαλειμάτων. Ἐτεροι δὲ κλίμακες στενότεροι πρὸς τὰ θεωρεῖα, διότι ὑπάρχει μία μόνη σειρά τοιούτων περὶ τὴν ἀπέραντον αἰθούσαν. Ἡ διακόσμησις εἶνε λαμπρὰ πανταχοῦ, θαυμάσια δ' αἱ τοιχογραφίαι καὶ τὰ χρυσώματα τῆς κεντρικῆς αἰθούσης.

Μετ' ὀλίγον ὁ ἠλεκτρικὸς κωδωνίσκος ἤχει τὸ ἄγγελμα τῆς ἐνάρξεως καὶ ὅλοι αἱ θέσεις ἀνεξαιρέτως πληροῦνται κόσμου. Εἰς τὰ παμποικίλια κοσμήματα τῆς αἰθούσης προστίθενται νῦν τῶν κυριῶν αἱ πολύχρωμοι περιβολαί, καὶ πλέον ἢ τὰ χρυσιζόντα πλῆαισα ἀποστίλδουσι καὶ πλέον ἢ τοῦ ἀερίοφωτος αἱ λυχναὶ φωτίζουσιν αἱ ξανθαὶ τῶν Γερμανίδων κόμαι.

Ἡ ὀρχήστρα ἀνακρούει τὸ *"Ορειον θερινῆς νυκτός"* τοῦ Μενδελσῶνος, καὶ ὑπὸ τοὺς συνεζευγμένους φθόγγους τῆς ἁρμονίας ἐκλύεται κατὰ μικρὸν ἡ συναίσθησις, βαυκαλιᾶται τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ πᾶν παρίσταται οὐχὶ ὡς πραγματικότης ἀλλ' ὡς ὄνειρον, ὄνειρον... χειμερινῆς νυκτός.

Πανήγυρις αἰσθήσεων, παράδεισος ἀπολαύσεως, δύναται νὰ κληθῇ ἡ ζωὴ ἣν διέρχεται τις ἐπὶ δώρων ἐκεῖ. Δὲν ἐορτάζει μόνῃ ἡ ἀκοή, ἀλλ' αἱ αἰσθήσεις πᾶσαι: Ἡ ὄρασις ἐκ τῆς θέας τῶσων καλλονῶν καὶ τόσης τεχνικῆς λαμπρότητος, ἡ ὄσφρησις ἐκ τῶν ἀρωμάτων ἅτινα ἐκπέμπουσιν τόσαι κόμαι καὶ τόσα κεντητὰ μαντίλια, ἡ γεῦσις ἐκ ποτηρίου οἴνου τοῦ Ρήνου πρὸ μικροῦ κενωθέντος ἐν τῷ παρακειμένῳ κυλικεῖ, ἡ ἀφή τέλος ἐκ τῶν ἀπαλῶν βελουδίνων καθισμάτων θαλπερῶν ὅσον τὰ γόνατα μητρός.

Ὅταν αἱ μελαγχριναὶ Ἑλληνίδες μὲ ἡρώτησαν τὴν ἐπομένην Κυριακὴν περὶ τῶν ἐντυπώσεών μου, ἀπήντησα:

— Θὰ πηγαίνω κάθε πέμπτην...

Ἀπήστραψαν οἱ μαῦροι ὀφθαλμοὶ των θριαμβευτικῶς, κ' ἐγὼ ἐκυψά τὴν κεφαλὴν ἡττημένος. Ἀλλ' εἶθε ταιαῦται νὰ ἦσαν πᾶσαι αἱ ἡταιαί μου ἐν τῇ ζωῇ!

*

Καίτοι βάρυς τὰς σάρκας καὶ τὰ ἔτη ὁ διάσημος Ἰταλὸς τραγικός, ἀλλὰ κατορθοί ν' ἀποθέτῃ ἀμφοτέρω τὰ βάρη ταῦτα ἀνερχόμενος ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Τὴν Γερμανίαν περιέρχεται κατ' ἔτος καὶ εἶνε φίλτατος παρὰ τῷ κοινῷ. Ἐκτελεῖ τὸ μέρος του εἰς ἰταλικὴν γλώσσαν, τὰ δὲ ἄλλα πρόσωπα ὁμιλοῦσι γερμανιστί. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν φαίνεται τερατώδες τοῖς ἀκροαταῖς. Ἐπὶ τοῦ βιβλιαρίου, ὅπερ κρατοῦσιν ἀνὰ χεῖρας, παρακολουθοῦσι τὴν φράσιν, ἐνῷ συγχρόνως ἡ γλυκύτης τῆς ἰταλικῆς γλώσσης τέρπει τὴν ἀκοήν. Ἀληθῶς δ' ἐκπληκτικὴ εἶνε ἡ ἀντίθεσις ταύτης πρὸς

τὴν γερμανικὴν. Ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς μελιρρῶτους φθόγγους τῆς γλώσσης τοῦ Πετράρχου, ἡ τευτονικὴ ὁμοιάζει ἤχον σχιζομένῳ ἀσπρορροῦχῳ.

Ὁ Ρώσος εἶνε εὐάρεστος τὴν μορφήν, εὐγενέστατος τὸ παράστημα καὶ τοὺς τρόπους. Καίτοι προσεγγίζων διὰ τῆς ὑποκρίσεως τὸν μυστηριώδη τύπον Δανοῦ βασιλοπάιδος, ἀλλὰ δὲν εἶνε ὁ Ἄμλετ, οἷον ἀναπλάττει ὁ μελετήσας τὸ σαικσπήρειον δράμα. Ἡ πολυσύνθετος ἐκείνη φύσις, τὸ κράμα ἐκείνο τῶν ἀντιθέτων αἰσθημάτων δὲν δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ τελείως ὑπὸ ἀνθρώπου λογικοῦ, συνήθους, ὅσον καὶ ἂν εἶνε οὗτος ἐξοχος ἡθοποιός. Θαυμάζει τις ἐν πολλοῖς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ὑποκρινομένου, ἐκτιμᾷ τὰς προσπάθειας, ἀλλὰ φεύει ἐν τέλει ἔχων ἐν νῷ πολὺ διάφορον, πολὺ ὑπέρτερον τὸν τύπον τοῦ Ἄμλετ.

Κριτικὸς τις εἶπε περὶ Σαικσπήρου ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ μόλις πατοῦμεν τὸ κατώφλιον. Πῶς λοιπὸν ν' ἀντιληφθῇ τις, πῶς νὰ ἐρμηνεύσῃ σαφῶς τὸν Ἄμλετ, τὸ μυχιάτατον τοῦτο γέννημα τῆς σαικσπηρείου μεγαλοφυΐας;

*

Ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τοῦ θανάτου τοῦ Μενδελσῶνος περесеκευάσθη ἑκτακτος παράστασις τῆς *Ἀρτιγόρης* τοῦ Σοφοκλέους. Ὡς γνωστὸν τὰ χορικά ταῦτα ὡς καὶ τοῦ *Οιδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ* ἐμελοποίησεν ὁ διάσημος Γερμανὸς μουσουργός. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γερμανικὴ μετάφρασις εἶνε εἰς αὐτὰ τὰ μέτρα τοῦ πρωτοτύπου, ὁ δὲ μελοποιὸς εἶχεν ὑπ' ὅψιν βεβαίως καὶ τὸ ἀρχαῖον κείμενον, ἔπεται ὅτι καὶ ἑλληνιστὶ δύναται νὰ ψαλῶσι ταῦτα. Νομίζω ὅτι κατὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἀφίξιν τῆς βασιλείσης Ὀλγας, πρὸ εἰκοσαετίας περίπου, ὅτε ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Ἡρώδου παρεστάθη εἰς τιμὴν αὐτῆς ἡ *Ἀρτιγόρη*, χορὸς νέων ἐκγυμνασθεῖς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Παριζίνῃ ἔψαλε τὰ χορικά μέρη τοῦ δράματος, ἐφαρμοσθεῖσις τῆς μουσικῆς ἐπὶ τῆς γνωστῆς νεοελληνικῆς μεταφράσεως τοῦ κ. Α. Ραγκαβῆ.

Ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ἔργου παρεσκευάσθη ἡ ἐκτέλεσις αὐτοῦ ἐν τῷ Νέῳ Θεάτρῳ τῆς Λειψίας. Ἐκ μὲν τῶν δραματικῶν ἡθοποιῶν ἐλήφθησαν οἱ μᾶλλον ἐξέχοντες, τοῦ δὲ χοροῦ μετέσχον πρωταγωνιστοῦντες οἱ ἄριστοι τῶν ἀοιδῶν τοῦ μελοδράματος, συνέπραξαν δὲ, ἐκτὸς τῶν συνήθων μελῶν τοῦ χοροῦ τοῦ θεάτρου, καὶ τὰ μουσικὰ σωματεία τῆς πόλεως, ὥστε ἀπετελέσθη συνολὸν ἐξ ἐκατὸν φωνῶν καὶ πλέον. Ἡ δὲ ἀρχαῖκὴ διασκευή τῆς σκηνῆς καὶ τῶν ἡθοποιῶν αἱ στολαὶ ἐσχεδιάσθησαν ὑπὲρ εἰδικῶν ἀνδρῶν, ἐγκρατῶν τοῦ ἀρχαίου βίου καὶ τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Μετ' ἐνδομύχου ὑπερηφανίας προσήλθομεν οἱ ἐνταῦθα Ἕλληνες εἰς τὴν ἐσπερίδα ἐκείνην, καὶ μελαγχρινοὶ ὅλοι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ξανθοὺς

Γερμανούς, ήπλωθημεν ως μαῦρον σύννεφον ἐπὶ σιρᾶς ἐδωλίων, κρατοῦντες ἀνὰ χεῖρας τὸ πρωτότυπον τοῦ δράματος. Αὐτὴ δὲ ἡ θεὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου προσεῖλκε βλέμματα σεβασμοῦ ἐκ μέρους τῶν παρακαθημένων, ὧν πολλοὶ βεβαίως ἐξελάμβανον ἡμᾶς οὐχὶ ἀμαθεῖς Ἑλληνας, ἀλλὰ σοφοὺς Ἑλληνιστάς.

Τὰ φῶτα σβέννυνται σχεδόν, κατὰ τὸ σύστημα τῶν γερμανικῶν θεάτρων, καὶ ἀναπετάννυνται ἡ αὐλαῖα, ἐπιδεικνύουσα κατὰφωτον τὴν σκηνήν, ἐνῷ ἡ ὀρχήστρα ἀνακρούει τὴν περιπαθεστάτην ἰσαγωγὴν. Ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον σιγὴ ἀπλουταί ἐπὶ τῶν δισχιλίων θεατῶν νομίζεις ὅτι ἀπελιθώθησαν πάντες, ὡς εἰς τὰ παραμύθια, ὑπὸ θαυματουργοῦ μαγίσης, ὅτι σὺ μόνος ζῆς, ὅτι διὰ σὲ μόνον παίζεται τὸ δράμα.

Ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἰσμήνη προσέρχονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν δύο τούτων προσώπων θαυμαστὴ ἡ ἐπιτυχία. Ὑψηλὴ, ἀρρενωπή, ἑλληνικὴν ἔχουσα τὴν κατατομὴν ἡ Ἀντιγόνη, ξανθὴ, συμπαθεστάτη, ἡμερος καὶ δειλὴ ἡ Ἰσμήνη. Τὴν Ἀντιγόνην ὑποκρίνεται ἡ Λεβίνσκι, ἥριστη ἡθοποιός, μόνον ἐλάττωμα ἔχουσα τὴν ὀλίγον βραγχγὴν φωνήν, τὴν Ἰσμήνην ἡ Σάλτσαχ, ἡ δημοφιλὴς τῆς Λειψίcks καλλιτέχνης, Γερμανὶς τὴν καλλοιὴν καὶ Γαλλίς τὴν χάριν.

Καὶ ἐκτυλίσσεται τὸ δράμα, τὸ σπαρακτικὸν δράμα, καὶ τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἰσχυροποιεῖ ἡ μουσικὴ ἀδελφουμένη μετὰ τῆς ποιήσεως. Καὶ ὑπὸ τῆς παντοδυνάμου τέχνης μεταφέρεται τις ἀληθῶς εἰς αὐτὰ τὰ προπύλαια τῶν Θηβαϊκῶν ἀνακτόρων, καὶ ἐκπλήττεται καὶ συμπονεῖ καὶ φρικιᾷ μετὰ τοῦ χοροῦ τῶν Θηβαίων γερόντων, οἷονεὶ ἀποτελεῶν μέρει καὶ αὐτός.

Λέγουσιν ὅτι ὁ Μενδελσόν, ἐναθρονόμενος ἐπὶ τῇ μελοποιήσει τῆς Ἀντιγόνης, ἰσχυρίζετο ὅτι δὲν ἴτο δυνατόν εἰς τινα μέρη νὰ ἡρμίζετο κατὰ τὴν ἱρκαϊότητα μέλος διάφορον τοῦ ἰδικοῦ του, ὅτι δὲν ἐμελοποίησε ταῦτα, ἀλλ' ἐμάντευσεν τὴν μουσικὴν των. Βεβαίως ἐκ τῶν μερῶν τούτων τὸ ἐξοχάτατον εἶνε ἡ σκηνή, καθ' ἣν ἡ Ἀντιγόνη ἀπὸ κιερόν πέπλον κεκαλυμμένη ἄγεται ἐπὶ τὴν ποινὴν. Ἐκεῖ πλέον οὐχὶ φθόγγοι μουσικοί, ἀλλὰ λυγρὰ καὶ δάκρυα σταλαῖζουσι ἀπὸ τῶν χορδῶν, καὶ αἰσθάνεται τις τὴν καρδίαν του περισφιγμένην ὑπὸ χρυσοῦ κρίκου, ἐνῷ μέσφ τοῦ σκιοῦ διακρίνει λευκὰ μαντίλια σφογγίζοντα πολλὰς ὑγροὺς ὀφθαλμοὺς εὐαίσθητων Γερμανίδων.

Δαρκεῖ ἐπὶ δύο ὅλας ὥρας τὸ δράμα ἔνευ διαρκείας, ἀπὸ τῆς 7—9, διότι ὡς γνωστὸν τὰ γερμανικὰ θεάτρα τελειώνουσι καθ' ἣν ὥραν ἀρχίζουσιν ἄλλαχοῦ. Καὶ δὲν ἔβηξε καὶ δὲν ἔχαμθη καὶ δὲν ἐκινήθη εἰς καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο. Καὶ οὕτως, χαιροκρότημα, ὅτε ἐπέσει-

φημία, ἐδήλωσαν τῶν ἀκροατῶν τὸν ἐνθουσιασμόν, κατὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους σκηνάς. Ὅχι! Μόνον ὅτε τὸ παραπέτασμα κατῆλθεν ἐπὶ τοῖς τελευταίοις διδακτικούς στίχους τοῦ χοροῦ καὶ τὸ θεάτρον ἐφωτίσθη πάλιν, τότε ἐφάνη ἐπὶ τῶν ἀκροατῶν ἡ ἐκ τοῦ ἀθανάτου ἔργου ἐπίδρασις· ὅλοι ἦσαν ὡχροί, καταφανῶς συγκεκινημένοι, ὡς πρὸ τῆς θεᾶς πραγματικοῦ δυστυχήματος, ἀναυδοὶ ἐπὶ στιγμὴν, καθηλωμένοι εἰς τὰς θέσεις των, καὶ μόνον ὅταν συνῆλθον, ὥσει ἀφυπνίσθησαν ἐκ μακροῦ ὄνειρου, ἐξερράγησαν εἰς ἐπευφημίας καὶ χειροκροτήματα καὶ ἀνεκάλεσαν πεντάκις ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοὺς ἡθοποιούς.

Κατερχόμενοι δὲ τὰς κλίμακας ἡκούομεν τὰς ἐνθουσιώδεις ἐπιφωνήσεις τῶν Γερμανῶν μετ' ἐθνικῆς ὑπερηφανείας:

— Πηγαῖνω κατ' εὐθείαν νὰ κοιμηθῶ, ἔλεγεν εἰς, δὲν θέλω ν' ἀμαυρώσω τὰς ἐντυπώσεις μου μετὰ πεζότητας.

— Μὴ μου διμιλῆς, ἔλεγεν ἄλλος πρὸς τὸν σύντροφόν του, ἄφες με νὰ βαυκαλώμαι ἀκόμη μετὰ τὴν ἡχὴν τὸν λόγον τοῦ Σοφοκλέους.

— Ἔως τώρα, ἐκραύγαζε λευκογένης κύριος, δὲν ἐδοκίμασα εἰς θεάτρον ὅ, τι ἀπόψε. Τί καλὰ ποὺ ἔζησα ἕως τώρα διὰ ν' ἀκούσω καὶ τὴν ἀθάνατον Ἀντιγόνην.

Καὶ ἀνὰ τὰ καφενεῖα καὶ τὰς ὁδοὺς ἀντῆχει τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος καθ' ὅλην τὴν ἑσπέραν. Αἱ δὲ Γερμανίδες ποτὲ δὲν ἠτένιζαν τοὺς Ἑλληνας σπουδαστάς τὸσον συμπαθῶς ὅσον τὴν νύκτα ἐκείνην.

Καὶ ἐγὼ ἐπανελθὼν ἀργὰ εἰς τὸ μονήρες δωμάτιόν μου καὶ ἀναπολῶν μέσφ τῶν τεσσάρων ψυχρῶν τοίχων τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ἑσπερίδα ἀνωμολόγουν ἐν ἑμαυτῷ ὅτι ἂν τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνεῦμα ὑπῆρξε τὸ μόνον ἱκανὸν νὰ παραγάγῃ ἔργα ὑπέροχα ὡς τὴν Ἀντιγόνην, ἀλλὰ τὴν σήμερον μόνον τὸ γερμανικὸν κοινὸν ἦτο ἄξιον νὰ τὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ τὰ θαυμάσῃ.

*

Τῆς Νίλσων εἶχε προηγηθῇ εἰδήσεις θλιβεράς μὲν, ἀλλ' ὑπερτέρα ἢ πᾶς ἔπαινος ἄλλος· ἐν Στοκχόλμῃ ἄνθρωποι ἀπέθανον ἐξ ἀσφυξίας συνωθούμενοι ἵνα τὴν ἀκούσωσι ψάλλουσιν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου. Ἡζίζει λοιπὸν νὰ τὴν ἀκούσῃ τις ἐνταῦθα... ἀκινδύνως. Ἐκαμψε καὶ αὐτὴ πρὸ κειροῦ τὸ ἀκρωτήριον τῆς τεσσαρακονταετηρίδος, ἀλλ' ἔχει πλήρη νεότητα εἰς τὸ βλέμμα καὶ εἰς τὴν φωνήν. Καὶ μόνον τὸ σῶμά της ἐπλάτυνθη πως χαλκωθέν· κοινὸν παθῆμα τοῦτο τῶν μεσοκόπων γυναικῶν καὶ τῶν μεταχειρισμένων ἀνκαλίντρων.

Ψάλλει μετ' ἐξόχου δυνάμεως, οἱ δὲ χαμηλοὶ φθόγγοι τῆς φωνῆς αὐτῆς ἔχουσι τὴν περιπάθειαν βαρβίτου. Ἡ περιβολὴ αὐτῆς ὑλοπόρφυρος:

φρίνεται φλογερά ἐκδήλωσις ἐσωτερικοῦ πάθους, ἐξικνεῖται δὲ τοῦτο εἰς τὸν ὑπατον βαθμόν, ὅταν ψάλλῃ σκανδιναικὰ ἄσματα τοῦ ἔρωτος. Τότε ἀναλαμβάνει ἡ φουσιγνωμία αὐτῆς καὶ ἀκρὴν πρόσθετον καὶ εὐμορφίαν. Ὅταν δὲ φέρουσα τοὺς δύο δακτύλους εἰς τὰ χεῖλη ἀποστέλλῃ τὸ φίλημα τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ εἰς τὸν ἀπερχόμενον μνηστῆρα, δὲν εἶνε πλέον γυνή, δὲν εἶνε ἡ αἰδοῦς Νίλσων, εἶνε ἡ Ἀγάπη προσωποποιημένη.

Φαίνεται ὅτι εἰς τὰ παγερὰ ἐκεῖνα κλίματα, ὅπως ἔχουσιν ἀνάγκην μεγάλων πυρῶν ἵνα θερμάνωσι τὰ μέλη των, οὕτως ἔχουσιν ἀνάγκην πυριφλεγούς ἐκδήλωσεως αἰσθήματος ὅπως θερμάνωσι τὰς καρδίας. Ἡμᾶς τοὺς μεσημβρινούς, τὰ τέκνα τοῦ Ἠλίου, τοιαῦται πυραὶ καὶ τοιαῦτα αἰσθήματα θὰ μᾶς ἀπνηθράκουν.

Ἴνα καταδείξωσι τὴν δύναμιν τῆς μουσικῆς οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἐπλασεν τὸν μῦθον τοῦ Ὀρφέως κινούντος διὰ τοῦ μέλους αὐτοῦ καὶ τὰ ψυχα. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην τὸ ἐπ' ἐμοὶ ὑπέστην ὅλως τὸ ἐναντίον. Ἡ μελωδία τῆς φωνῆς, τὸ κελάρυσμα τῶν φθόγγων, μὲ καθήλωσεν ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ καθίσματος, βωδόν, ἀκίνητον· καὶ ὅταν ἠθέλησα νὰ ἐγερθῶ ἡσθάνθην τὸ σῶμά μου πλέον τῇ πρότερον βαρὺ καὶ οὐχὶ ἀσφαλεῖς τοὺς πόδας.

Μήπως μεθύει τις κ' ἐκ τῆς Τέχνης ὡς ἐκ τοῦ οἴνου καὶ ἐκ τοῦ Ἐρωτος;

*

Μελαγχρινὸς ὡς μιγὰς, μὲ μεγάλους ὀφθαλμούς πλήρεις μυστηρίου, μὲ τὴν κόμην ἐρριμμένην ἐν εἴδει χρυσίων ἐπὶ τοῦ μετώπου, μὲ μυστακα εὐθέως προέχοντα τῶν ἰσχνῶν παρειῶν, μικρόσωμος, ἄσαρκος ὡς τὸ βιολίον τῶν πολυπαθῆς ὅπως αὐτό, τοιοῦτος εἶνε ὁ Σαρασάτης, ὁ Ἰσπανὸς ἀριστοτέχνης. Αἱ Γερμανίδες τὸν κατατρώγουσι διὰ τῶν διόπτρων ἀνευρίσκουσαι ἐν αὐτῇ τὸν τύπον τοῦ ἀνδρικοῦ κάλλους, ὅπως αὐταὶ τὸ ἐπιθυμοῦσι, καὶ χειροκροτοῦσι κ' ἐπευφημοῦσιν ἐξ ἴσου τὸν ἄνδρα καὶ τὸν τεχνίτην.

Τὸ μέγεθος τῆς τέχνης τοῦ ἀδύνατον νὰ παρασταθῇ διὰ συνήθων λόγων. Πρέπει νὰ εὑρεθῶσι λόγοι ἐπίσης μελωδικοί, ἀρμονικοί, ἵνα πως δηλώσωσι τῶν φθόγγων τοῦ τὸ εἶδος. Ἀπὸ τοῦ μαγευμένου ἐκείνου ξύλου περυγίζουσιν ἄδοντα πτηνὰ, ἐπὶ τῶν χορδῶν περιβομβοῦσι μελισσῶν σμήνη, βυακίω ψίθυροι ρέουσιν ἀπὸ τοῦ τόξου καὶ κλείων τις τοὺς ὀφθαλμούς μεταφέρεται ἐκεῖ, ὅπου ὁ ἥλιος λάμπει χρυσεὺς καὶ ἡ φύσις θάλλει πρασίνη. Καὶ βλέπει κύκλω κήπους διανθεῖς καὶ ἀναπνέει ἄρωμα ρόδων.

Ἵσως, Ἵσως νοσταλγῶν ἐκεῖνος ἐν τῇ ξένῃ καὶ παγερᾷ ταύτῃ γῇ, ἀναμνησκόμενος τῆς πατρίδος τοῦ τὴν θάλλουσαν φύσιν, αὐτοὺς τοὺς πόθους τοῦ ἐξεδήλου ἐπὶ τῶν χορδῶν τοῦ βιολίου,

καὶ ὁμοίους πόθους μ' ἔκαμε νὰ αἰσθανθῶ, καὶ νὰ νοσταλγήσω καὶ ν' ἀναμνησθῶ τὴν ἰδικήν μου πατρίδα.....

Ἀλλ' ἀπὸ τῶν σκέψεων καὶ τῶν αἰσθημάτων τούτων τὸ βλέμμα καὶ τὴν προσοχὴν μου προσελκύει ἄλλο τι ἐγγύτερον. Χρυσόκομος κόρη κάθεται πρὸ ἐμοῦ, ἀληθὴς τύπος τῆς ἀγνείας. Ἐπὶ τῶν οὐρανίων ὀφθαλμῶν τῆς δὲν διῆλθον ἐτι τῆς ὀδύνης τὰ σύννεφα, καὶ τοῦ ροδίνου στόματός τῆς τὸ ἄρωμα δὲν ἀπεμύζησαν αἱ μέλισσαι τοῦ ἔρωτος. Καὶ ἀπὸ ταύτης τὸ βλέμμα φέρω πρὸς τὸν καλλιτέχνην, καὶ ἀπ' ἐκείνου εἰς τὴν κόρην. Κ' ἐν τῇ φαντασίᾳ χρυσοῦν τι νῆμα συνδέει τὰ δύο ταῦτα ἀντίθετα καὶ πρὸς ἄλληλα ἄγνωστα ὄντα.

Ἐκεῖνος ἐκπροσωπεῖ τὴν τέχνην ἐν ὅλῃ τῆς τῇ τελειότητι, αὐτὴ τὴν καλλονὴν ἐν ὅλῃ τῆς τῇ λάμπει. Σκοτεινὴ, πολυπαθὴς, συντετριμμένη ἐν τῷ ἄγωνι ἡ Τέχνη, φωτεινὴ, ἀμέριμος, ἀκμαία ἡ Καλλονή. Ἡ Τέχνη μοιραίως βαίνουσα πρὸς τὸν τάφον, ἡ Καλλονὴ προσερχομένη εὐελπίς εἰς τὴν ζωὴν. Ἡ κόρη ἀνοιξὶς καὶ ὁ καλλιτέχνης χειμῶν.

Καὶ βαθμηδὸν ἡ ἐντύπωσις αὕτη μεγεθυνομένη τοσοῦτον ἐπλήρωσε τὸν λογισμόν μου, ὥστε ἐξηλείφθησαν, ἀπεσβέσθησαν οἱ πληροῦντες τὴν αἵθουσαν θεαταί, καὶ ἔμενον μόνοι, μόνοι ἐκεῖ ὁ τεχνίτης κρούων τὸ βιολίον του, ἡ κόρη ἀκρωμένη αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῇ φανταστικῇ ἐκείνῃ παραστάσει ὁ καλλιτέχνης προσήλου διάπυρον τὸ βλέμμα ἐπὶ τῆς περικαλλοῦς παρθένου ἐμπνεόμενος ἀπὸ τῆς μορφῆς αὐτῆς ὅτι διὰ φθόγγων ἐξεδήλου, ἡ κόρη δ' ἔκυπτε τὴν κεφαλὴν αἰδημόνως καὶ εὐλαβῶς ἀποδεχομένη ὡς εὐλογίαν τὴν μελωδίαν, ἴτις ἐπεχύνετο ἐπ' αὐτῆς.

18/27 Ὀβρίου 1886

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ

ΤΑ ΕΠΙΓΕΙΑ ΑΓΑΘΑ

Οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι ἀναμφιβόλως εἶχον παιδικίον, λέγοντες ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται καὶ ὀφείλει νὰ εὐτυχεῖ, ἐν οἷα δὴποτε κοινωνικῇ καταστάσει διατελῶν· διότι μέγα ἰσχύοντες ἐπὶ τε τὴν ἀντασίαν καὶ τὰς ἐπιθυμίας ἡμῶν, δυνάμεθα νὰ παρανῶμεν κρείττονες τῶν ἀληθινῶν καὶ τῶν στῆσεων, καὶ νὰ χαρῶμεν ἑαυτοὺς καὶ ὅταν τὰ πάντα ἐλλείπωσιν ἡμῖν ἔξωθεν. Καὶ ὅμως ὀφείλομεν ἂν γε ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης νὰ συμπεράνωμεν ἵτι τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ, τὰ σωματικὰ ἀγαθὰ, εἶνε ὡς ἀδιάφορα, καὶ ὅτι ὀλίγον διαφέρει τῇ εὐδαιμονίᾳ, ἂν τὸ σῶμα ἔχῃ καλῶς ἢ κακῶς, ἂν εἶνε ἀσπνὲς ἢ εὐρωστον, εὐμορρον ἢ δύσμορρον; Ὁ πῦ ἀνθρώπου βίος εἶνε τοσοῦτω ὑγιέστερος, πληρέστερος καὶ πλουσιώτερος, ὅσῳ πάντα τὰ μέρη τι

βίου τούτου εἶνε καὶ αὐτὰ ὑγιᾶ καὶ τέλεια. Ἡ ἀταραξία καὶ ἡ πλήρης ἀνάπτυξις τοῦ ἡθικοῦ ὄντος ἐξαρτῶνται ἐν μέρει ἐκ τῆς ἀταραξίας καὶ τῆς εὐρωστίας τοῦ φυσικοῦ ὄντος, διό καὶ δυσκόλως εὐρίσκεται νοῦς ὑγιῆς ἐν σώματι ἀσθενεῖ. Καὶ ναὶ μὲν δύναται τις νὰ ἰδῇ, καὶ πολλάκις βεβαίως εἶδε, τὴν τῆς ψυχῆς εὐρωστίαν συνυπάρχουσαν μετὰ σώματος ἀρρώστου, ἀλλὰ καθ' ὅλου εἰπεῖν ἡ εὐκαμψία καὶ ἡ βῶμῃ, παρέχουσαι εἰς τὸ σῶμα πλείονα μέσα ἐναντίον τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων, πρὸς ὑπερπήδησιν ἢ ἀποφυγὴν τῶν κινδύνων καὶ τῶν κωλυμάτων, δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο εἶνε συντελεστικώταται εἰς τὴν ψυχικὴν βῶμῃν. Τὸ θάρρος προέρχεται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς πεποιθήσεως, ἣν ἔχομεν ὅτι θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὸν κίνδυνον. Ὁ ἔχων τὰ φυσικὰ μέσα δυσανάλογα πρὸς τὰς ἀπειλάς τῶν ἐξωθεν δυνάμεων, καθίσταται ἀδύνατος, περιδεής, εὐκόλως ταραττόμενος. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ ἐξίς ἐκείνῃ τῆς δειλίας ἡ ὀλίγον εὐσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ χαρακτῆρος. Τὰ δὲ ἄλλα πλεονεκτήματα, ἅπερ εἶνε μᾶλλον χάριτες τοῦ σώματος ἢ ὄντως ἀγαθὰ, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπιχαίρις πολυτέλεια, ἣν ὀφείλομεν μῆτε ἄγαν νὰ φθονῶμεν, μῆτε ἄγαν νὰ περιφρονῶμεν. Καὶ αἱ μὲν ἐξωτερικαὶ χάριτες, συντελοῦσαι εἰς τὴν περὶ τοὺς τρόπους εὐτραπέλιαν, δύνανται νὰ συντελέσωσι καὶ εἰς τὴν περὶ πὸ πνεῦμα διαθέτουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν εὐκολον ἀπολαύσιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ κόσμου καὶ τῆς κοινωνίας. Εἶνε λοιπὸν φυσικαὶ δυνάμεις καὶ φυσικὰ πλούτη, ὧν δυνατόν νὰ γίνῃ χρήσις καλῇ ἢ κακῇ, ὡς καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὰ λαμβανόμενα, ἔχουσιν ὅπως δῆποτε πραγματικὴν ἀξίαν. Ὁ μυστικισμὸς λέγει ἡμῖν ὅτι ταῦτα εἶνε ἀγαθὰ ἐφήμερα, καὶ ἔχει δίκαιον· ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ ἐφήμερα ἀγαθὰ εἶνε οὐχ ἥττον ἀγαθὰ· διότι ἄλλως οὐδὲν ἐξ ὧν ἔχει ὁ ἄνθρωπος θὰ ἦτο ἄξιον τοῦ ὀνόματος τούτου.

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον θὰ καταταξῶμεν ἐν τοῖς θεμιτοῖς καὶ ἐπιθυμητοῖς ἀγαθοῖς τὰς τῶν αἰσθήσεων ἡδονάς, αἵτινες ὡς πᾶσα ἄλλη ἡδονὴ συνδέονται πρὸς τὴν ἐνέργειαν ψυχικῆς τιнос δυνάμεως, καὶ ἐάν τις ποιῇται μετρίαν αὐτῶν χρῆσιν, εἶνε θεμιτὸν νὰ ἀπολαμβάνῃ αὐτάς ὥσπερ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος ἐν τινι τῶν χαριεστάτων καὶ εἰλικρινεστάτων χωρίων τῶν *Ἐξομολογήσεων*, ἐρωτᾷ ἑαυτὸν ἐάν ἡ ἡδονὴ αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν ἐπιτρέπηται ἡμῖν ἢ τὰ βέβαια καὶ πραγματικὰ ἀγαθὰ, ὧν ἡ ἡδονὴ εἶνε παρακολούθημα καὶ μέσον. Ἐρωτᾷ δὲ μετ' ἀφελυῆς τιнос παραχῆς, μήπως ἡ εὐκολος αὐτοῦ κερδία λαμβάνῃ ὡς πρόσφατον τὴν σωματικὴν χρείαν, ἵνα ἐπιδόθῃ εἰς τὰς ἀπατηλάς τῆς φιληδονίας ἡδουπαθείας. Αναμφιβόλως ταῦτα εἶνε μὲν καλὰ καὶ συγκινητικὰ ἀκριβολογίαι καὶ δισταγμοί, ἀλλ'

ὅμως δύνανται νὰ καταστήσωσι τὸν βίον ἀβίωτον, καὶ ἡ ἐπιμονὴ πρὸς ἀποφυγὴν πραγμάτων τοσοῦτον ἄκροσφαλὸν καὶ λεπτὸν, θὰ ἦτο ἀπώλεια χρόνου καὶ δυνάμεων, ὧν ἡδύνατο νὰ γέννηται χρήσις ἐπωφελεστέρα. Ἄλλως ἀδιστακτικὸς λέγει ὅτι ἡ ἡδονὴ αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν εἶνε πρᾶγμα καλόν· καὶ ναὶ μὲν εἶνε ἀγαθὸν φροῦδον, κοῦφον, εὐθραυστον, ἀλλ' ὅπως δῆποτε εἶνε ἀγαθόν. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι εἶνε θεμιτὸν νὰ ἀπολαύωμεν αὐτοῦ, οὐδόλως ἐξετάζοντες μετὰ περιεργίας καὶ ἀδιακρισίας, ἐάν τοῦτ' ὅπερ ἀπολαύομεν εἶνε αὐτῇ ἡ ἡδονή, ἢ εἶνε χρεῖα τῆς ἱκανοποιουμένη. Ἄλλ' ὅποιον ἔσται τὸ ὄριον; Ἰδοὺ· Πᾶσα ἐκ τῶν αἰσθήσεων ἡδονή, ποιούσα τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀπολέσῃ τὴν ἰδίαν ἀξιοπρέπειαν διὰ τῆς ἀπωλείας τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τοῦ κρατεῖν ἑαυτοῦ, εἶνε ἐπινειδιστος καὶ ἀναξία αὐτοῦ, διό καὶ ὀφείλει νὰ ἀποκλείηται τῆς ἐννοίας τῆς εὐδαιμονίας. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ αὐταὶ αἱ θεμιταὶ ἡδοναὶ δὲν ὀφείλουσι νὰ υπερβαίνωσι τὸ ἀναγκαῖον, τὰ καθήκοντα τοῦ τε ὑλικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, καὶ δὲν πρέπει νὰ θυσιάζῃ τις ὑπὲρ αὐτῶν οὐδὲν τῶν υπερτάτων συμφερόντων τῆς φαντασίας καὶ τῆς ψυχῆς. Τὰς προφυλάξεις δὲ ταύτας λαμβάνοντες, ἅς ἀπολαύσωμεν τοῦ βίου οἷον ἔδωκεν ἡμῖν αὐτὸν ὁ Θεός, οὐδόλως ταραττόμενοι διὰ μεριμνῶν ἀνωφελῶν καὶ δισταγμῶν ἀτελευτήτων.

Ἄλλα πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων τὰς τῶν αἰσθήσεων ἡδονὰς ἀντὶ νὰ νομιζῶσιν ὡς ἓνα τῶν ἀναποφεύκτων μὲν ἀλλὰ δευτερόντων ὄρων τῆς εὐδαιμονίας, ὑπολαμβάνουσιν αὐτάς μὲν ὡς τὴν ὄντως εὐδαιμονίαν, τὸν δὲ τρυφήν βίον ὡς ἄκρον ἀγαθόν· ἡ διαφορὰ μόνον εἶνε ὅτι ἄλλοι ἄλλως ἐκλαμβάνουσιν αὐτὴν. Καὶ οἱ μὲν, ἐπιδιέξιοι καὶ συνετοὶ ὄντες καὶ κατ' αὐτὴν ἔτι τὴν ἐκλογὴν τῶν ἡδονῶν, συνδυάζουσι τὰς αὐτῶν ἀπολαύσεις οὕτως, ὥστε νὰ ἀναμιγνύονται μετ' αὐτῶν ὅσων οἷόν τ' ἐλάχιστοι δυσἀρέσκαι, ἀναζητοῦσι τὴν ἄνεσιν ἐν τῇ ἡδονῇ, θέλουσιν ἀπολαύσεις εὐαρέστους, ἀκόπους, ἀβράς, προτιμῶσιν ἀτμσφαιραν μεμυρισμένην, καθέδρας ἀπαλὰς, φίλους ἀρεστοὺς καὶ κόλακας, ἔρωτας εὐκόλους καὶ ἄνευ ἀκανθῶν· οἱ δὲ, δραστηριώτεροι καὶ βιαϊότεροι, προτιμῶσι τὰς ὀρηκτικὰς καὶ διδασκαλίας ἡδονάς, τὰς συνταρακτούσας τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰ ὄργανα, καὶ ἐν ἀδιαλείπτῳ πυρετῷ συγκατατούσας αὐτά. Ἐν οὐδενὶ γινώσκουσιν ἵνα κρατῶσιν ἑαυτῶν, καὶ ἐκουσίως ἐγκαταλείπουσιν ἑαυτοὺς ἔρμαιον τῆς τοκογλυφίας καὶ τῆς ἀσωτίας, μεταβιβάζοντες εἰς τὴν περιοχὴν τῆς τρυφῆς τὰς καυστικὰς βασιάνους τοῦ πάθους. Τινὲς δὲ ἐπιδιδόμενοι εἰς ἔργα σπουδαῖα καὶ ὠφέλιμα, καὶ κατέγοντες ἐπιφανῆ τέξιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, νομίζουσιν ὅτι εἶνε ἐπιτετραμμένον εἰς αὐτοὺς νὰ ἀναπαύωνται, καὶ ἀντὶ τῶν ἐπαχθῶν καὶ τραχέων τούτων πόνων νὰ ἀπολαμβάνωσιν ὡς ἀποζημιῶσιν ἀπολαύσεις τινὰς ἀσημάντους.

καὶ οὐδενὸς λόγου ἀξίας· οὗτοι ὑπολαμβάνουσι τὴν τρυφήν ὡς διασκέδασιν, ἐξ ἧς νομίζουσιν ὅτι εἶνε ἐπιτετραμμένον νὰ λάδωσιν ὅτι τοῖς ἀρέσκει· ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ καταλίπωσι μέρος τοῦ βίου αὐτῶν ἔρμαιον τῶν τῆς τρυφῆς θελήγων χωρὶς νὰ διακινδυνεύσωσι καὶ τὸ ὑπόλοιπον· διότι πολλάκις αἱ διασκέδασεις αὗται γίνονται παγίδες εἰς ἃς ἐνέπεσεν ἡ ἀγνότης. Καὶ ὅτε δὲ τὸ κακὸν δὲν εἶνε μέγα, ἐνυπάρχει οὐχ ἥττον αἰσχρὸν τι, παρέχον εἰς μόνας τὰς αἰσθήσεις εὐκρίαν ἀνέσεως καὶ σχολῆς περισσεύουσιν ἐκ τῶν σπουδαίων ἀσχολιῶν. Τέλος, ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι παχύνοι καὶ ἀμβλείς, οἵτινες φαίνονται αἰσθανόμενοι τὸν βίον διὰ τῆς πληρώσεως τῶν ὀρέξεων αὐτῶν. Οὗτοι ἐργάζονται μόνον ἵνα κερδαίνωσι καὶ κερδαίνουνσι μόνον ἵνα ἀπολαύωσιν· εἰς τοὺτους δὲ ἡ φύσις, ἀπατηθεῖσα πάντως, ἔδωκε μορφήν ἡθροπίνην, καὶ ὁ καταλληλότατος τρόπος, δι' οὗ εὐδοκίμως θὰ ἀνεδεικνύοντο, θὰ ἦτο ἂν ἐγεννῶντο κτήνη. Πᾶσαι αὗται αἱ μορφαὶ τοῦ τρυφηλοῦ βίου, αἱ τε λεπτόταται καὶ αἱ τραχύταται οὐδὲν ἕλλο εἶνε, ἡ αἱ διαφοροὶ βαθμίδες τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ζωικοῦ βίου. Ἀλλὰ βίος τοιοῦτος εἶνε τὸ ἄκρον ἀγαθόν· εἶνε κἂν ἀπλῶς ἀγαθόν· Τὴν σκέψιν ταύτην οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν θὰ ἡδύνατό τις νὰ ἀνεχθῇ, ἡμεῖς δὲ ἱκανῶς αὐτὴν ἀπεκρούσαμεν.

Ἐὰν τὸ σῶμα καὶ αἱ αἰσθήσεις, ἐν προτήκοντι μέτρῳ ὑποτεταγμένα τῷ ὀρθῷ λόγῳ, δὲν εἶνε ἄξια περιφρονήσεως, πολλῶν μᾶλλον ὀφείλομεν νὰ μὴ περιφρονῶμεν τὴν κτῆσιν τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων, τῶν ἀναποφεύκτων εἰς τὴν συντήρησιν καὶ τὴν τέφριν τοῦ βίου. Ἐὰν δὲ ἡ εὐδαιμονία συνίσταται ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν ἡμετέρων ψυχικῶν δυνάμεων, πᾶν μὲν τὸ συντελοῦν εἰς τοῦτο χρησιμεύει εἰς τὴν ἡμετέραν εὐδαιμονίαν, πᾶν δὲ τὸ δυνάμενον νὰ βλάψῃ καὶ πρᾶκωλῶσῃ αὐτά, συγκαταριθμεῖται ἐν ταῖς κακοδαίμονίαις ἡμῶν. Καὶ ὁ σοφώτατος τῶν ἀνθρώπων εἶπε Ζήνων λέγεται εἴτε Σωκράτης, στερούμενος τετραχίτου ἄρτου, δὲν θὰ ἡδύνατο πλέον οὔτε σοφὸς νὰ εἶνε, οὔτε φιλόσοφος, ἀλλ' οὐδὲ κἂν ἄνθρωπος· διότι ὁ βίος ἡμῶν συνεδουάσθη ὑπὸ τῶν νόμων τῆς θείας Προνοίας πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα, καὶ δὲν δύναται νὰ αὐξηθῇ καὶ ἀντιέξῃ ἄλλως, ἢ ἐπὶ τῷ ὄρω τοῦ νὰ τρέφῃται δι' αὐτῶν καὶ περιβάλλῃται ὑπ' αὐτῶν. Τοῦτου δὲ οὕτως ἔχοντος, πῶς δύναται τις εἰπεῖν ὅτι ἡ κτῆσις τῶν ἀναποφεύκτων τούτων πραγμάτων δὲν εἶνε ἀγαθόν; Οἱ δὲ λέγοντες ὅτι ὁ μὲν πλοῦτος εἶνε τι κακόν, ἡ δὲ πενία ἀγαθόν, δὲν βλέπουσιν ὅτι τοῦτο δύναται νὰ λεχθῇ περὶ τοῦ πλούτου, οὐ κακὴν ποιεῖται τις χρῆσιν, καὶ περὶ τῆς πενίας ἡ καλὴν ποιεῖται τις χρῆσιν. Ἀλλὰ τότε τὸ κακὸν δὲν ἐγκτεῖται ἐν αὐτῷ τῷ πλούτῳ, ἀλλ' ἐν ταῖς κακίαις αἰτινῇς διασκορπίζουσιν αὐτὸν ἡ μεταχειρίζονται· αὐτὸν εἰς διαφθοράν ὡσαύτως, δὲ τὸ καλὸν δὲν ἐγκτεῖται ἐν τῇ

πενίᾳ ὡς τοιαύτη, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρετῇ, ἥτις εὐρίσκει ἐν τῇ πενίᾳ εὐκαιρίαν νὰ ἀναφανῇ.

Ἀληθῶς ἡδύνατό τις νὰ περιορίσῃ τὸν πλοῦτον ἐν τῷ ἀπολύτως χρησίμῳ, καὶ νὰ θεωρήσῃ πᾶν τὸ ὑπερβαῖνον τὸ ὅριον τοῦτο ὡς τι περιττὸν συντελοῦν εἰς διαφθοράν. Ἀλλὰ τίς ὁ μὴ γινώσκων ὅτι ὑπεράνω τῶν τοῦ σώματος χρεῖων, ἃς ἡ ἐλαχίστη ἀνεσις δύναται νὰ θεραπεύσῃ, ὑπάρχουσι χρεῖαι τοῦ πνεύματος, τῆς φαντασίας καὶ χρεῖαι τῆς καρδίας, εὐρίσκουσαι ἐν τῷ πλούτῳ τῆς πληρώσεως αὐτῶν τὰ μέσα, ὧν ἡ πενία στερεῖται; Ὁ πλοῦτος παρέχει τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀσφάλειαν, καὶ προφυλάσσει αὐτὸν τῆς τυραννίης τῶν ἄλλων ἀνθρώπων· παρέχει αὐτῷ τὴν ἄνεσιν καὶ τὴν σχολήν, τοῦτ' ἔστι πλείονα χρόνον πρὸς ἐκπαίδευσιν, πρὸς ἐπίδοσιν εἰς τὰς καλὰς τέχνας, πρὸς μελέτας ἀφιλοκερδεῖς. Ὁ πλοῦτος ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ ἴδωμεν τὸν κόσμον καὶ πολλοὺς ἄλλους κόσμους διαφόρους, ἀναπτύσσωσιν οὕτω τὸ πνεῦμα, ἐπεκτείνων τὰς ἐννοίας καὶ συντελῶν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ πλοῦτος παρέχει τὰ μέσα πρὸς ἐργασίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀμιλλαν τῆς τέχνης καὶ τῆς βιομηχανίας, ὧν τὸ ἰσχυρότατον ὄργανον τῆς προόδου ἐν ταῖς κοινωνίαις· ὁ πλοῦτος προσέτι παρέχει τὰ μέσα πρὸς ἀνακούφισιν τῶν πασχόντων, εἶνε λοιπὸν μέσον εὐπορίας· ἐφ' ὅσον δὲ ὑπάρχουσιν ἐν ἀνθρώποις ἀδυναμίαι καὶ δυστυχίαι (πιστεύω δὲ ὅτι δὲν θὰ παύσωνται, φεῦ! ὑπάρχουσαι), μακάριοι ἐκεῖνοι οἱς δέδοται, δὲν λέγω μόνον νὰ εἶνε ἀπηλλαγμένοι τούτων, ἀλλὰ νὰ θεραπεύωσι τοὺς ὑπ' αὐτῶν κατατρυχομένους! τούτων τῶν λόγων πάντων ἕνεκα, ὁ μὲν πλοῦτος εἶνε ἀγαθόν, ὁ δὲ ἄνθρωπος δικαιοῦται νὰ θεωρῇ αὐτὸν ὡς μέρος τῆς ἐαυτοῦ εὐδαιμονίας.

Ἄλλ' ἐὰν οἱ παλαιοὶ σοφοὶ ἥκιστα ἐτίμων τὰ πλοῦτη, δημολογητέον ὅτι οἱ καθ' ἡμᾶς σοφοὶ τιμῶσιν αὐτὰ ἴσως πέρα τοῦ δέοντος. Ἀνεφάνη δὲ ἐπιστήμη περιεργωτάτη καὶ διδακτικωτάτη, διδάσκουσα πῶς γίνονται τὰ πλοῦτη καὶ πῶς διανέμονται ἐν ταῖς κοινωνίαις. Οἱ τῆς ἐπιστήμης ταύτης μύσται κατείδον ὅτι αὐξάνομενον τοῦ δημοσίου πλούτου αὐξάνεται ὁ ἰδιωτικὸς πλοῦτος, καὶ ὅτι ἡ εὐζωία πάντων ἀποτελεῖται ἐκ τῆς εὐζωίας ἐνός ἐκάστου. Ἀπέδειξαν δὲ ὅτι ἡ τοῦ πλούτου καταπρόντης οὐδὲν ἄλλο εἶνε, ἢ καταπρόντης τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐργασίας, καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ εὐζωία συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν χρηστῶν ἠθῶν, εἰς τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας, παρέχει τὴν δέουσαν ἄνεσιν πρὸς ἐργασίαν, μελέτην, ἀναπτύσσει τὴν κλίσιν πρὸς τὸν κοινωνικὸν βίον, καὶ καθ' ὅλον πρὸς πᾶν καλόν· τέλος ἀπέδειξαν ὅτι τὰ μάλιστα διεφθαρμένοι πάντων τῶν λαῶν εἶνε οἱ πένοντες λαοί. Ἐκ τούτων δὲ τῶν ἀρχῶν, αἰτινῇς πᾶσαι εἶνε ἄλλῃθις, συνεπέραναν τινὰ συμπεράσματα.

σματα πολλήν ἀμφισβήτησιν ἔχοντα. Διανοήθησαν ὅτι ἦτο ὠφέλιμον νὰ ὑπεκκαύσωσι τὰς ἐπιθυμίας ἵνα προκαλέσωσι τὴν δραστηριότητα, νὰ ἀναπτύξωσι τὰς χρείας ἵνα ἐνθαρρύνωσι τὴν ἐργασίαν, νὰ διαδώσωσι τὴν φιλοχρηματίαν ἵνα καταπολεμήσωσι τὴν πρὸς τὴν νουθρότητα καὶ ἀδράνειαν ροπήν. Συνεπέραναν δὲ ὅτι ἡ μετρίτης ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις ἦτο ἀρετὴ τῶν παλαιῶν χρόνων, ἀναξία κοινωνίας πεφωτισμένης, καὶ ὅτι μόνος ὁ ἀσκητισμὸς δύναται νὰ λέγῃ ὅτι «πλούσιός ἐστιν ὁ ἐλαχίστος ἀρκούμενος». Τέλος δὲ συνώφισαν τὴν καινὴν αὐτῶν ταύτην σοφίαν ἐν ταῖς λέξεσι ταύταις ταῖς εὐφρεστάταις καὶ χαριεστάταις: «Ἀρετὴ προβάτων εἶναι τὸ νὰ μὴ ἔχῃ τις χρεῖαν τοῦ πράγματος ὅπερ δὲν ἔχει, ἀλλ' ἀνθρώπου ἰδίου εἶναι τὸ νὰ προμηθεύεται ὅ τι τοῦ λείπει.»¹

Δὲν ἀμφισβητῶ τὸ παράπαν τὰ ἀξιώματα ταῦτα καὶ πῶς τὰ θεωρῶ ἀληθῆ. Μάλιστα συμφωνοῦσι ἀλλήιστα πρὸς τὰς ἡμετέρας ἀρχάς. Ἐὰν ἡ μετρίτης τῶν ἐπιθυμιῶν προέρχεται ἐκ τῆς νωχελείας καὶ τῆς χαυνότητος τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, ὁμολογῶ ὅτι αὕτη εἶναι φαινομένη ἀρετὴ, αἱ δὲ χρεῖαι αἵτινες θὰ ὑποδοθησῶσι τὴν χαυνότητα ταύτην, τὰ μέγιστα θὰ ὠφελήσωσι τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλ' ἄρα γε ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὀρίσωμεν ὅριον τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ἡμῶν; Ἡ εὐζωία, παραδέχομαι, εἶναι ἐκ τῶν πρώτων ὁρῶν τοῦ ἡθικοῦ, τοῦλάχιστον ἐλαττώμενη πολὺ τὰ ἐνδεχόμενα σφάλματα, ἀλλ' ὅμως αὕτη εἶναι μόνον μέσον, δὲν εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ βίου. Λοιπὸν ἅμα τυχόντες βαθμοῦ τινος εὐζωίας, ἅμα ἐξασφαλίσαντες πῶς τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ὀφείλομεν νὰ ἐξακολουθήσωμεν εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀποβλέποντες, ἢ εἰς τὴν αὐξησιν τῆς εὐζωίας ταύτης, ἢ μᾶλλον, ἀρκετὸν νομίζοντες τὸ ἤδη κτηθέν, νὰ ἐπιδοθῶμεν εἰς ἄλλο τι ὑψηλότερον; Δυναμέθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ σοφὸς ὁ ἐλαχίστος ἀρκούμενος, ἵνα τὸν βίον αὐτοῦ ὅλον ἀφιέρῃ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔχει ἀρετὴν προβάτου; Δυναμέθα νὰ εἴπωμεν τὸ αὐτὸ περὶ τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός, περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ, περὶ πάντων τῶν ἐργαζομένων εἰς πᾶν ἄλλο ἢ εἰς τὴν κτήσιν πλούτου. Τὸ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις μέτρον εἶναι ἀρετὴ ἀσκητικὴ, ἀρμόζουσα μόνον κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς ἀμαθίας καὶ ὀφείλουσα νὰ ἐξαφανισθῇ ἅμα τῇ ἀνατολῇ πολιτισμοῦ τελειοτέρου; Σύμφημι ὅτι τὸ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις μέτρον εἶναι ὅλος σχετικόν, καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων κατάσταση· φέρ' εἰπεῖν ὅτι ἐὺτος νομίζει μέτριον, ἐκεῖνος θεωρεῖ ὑπερβολικὸν καὶ παρκαλογόν· ἄλλ' ἐν οἷς δῆποτε καταστάσει καὶ ἂν διατελῇ τις, ὑπάρχει πάντοτε τὸ μέτριον τὸ ἀρμόζον εἰς τὴν

κατάστασιν ταύτην, καὶ Ροσχίλδ τις ὢν, δυνατόν νὰ ἔχῃ χρεῖαν νὰ μετρίσῃ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ. Οἱ παλαιοὶ οἵτινες δὲν ἐγίνωσκον τοὺς νόμους τῆς παραγωγῆς τοῦ πλούτου, ἐγίνωσκον θαυμασιῶς τοὺς νόμους τῶν παθῶν. Ἐγίνωσκον ὅτι ἐκ τῆς ἐπιθυμίας γεννᾶται ἡ ἐπιθυμία, καὶ μάλιστα ὅτι ἐπιτείνεται καὶ βιαιοτέρα καθίσταται, καθ' ὅσον τις ἐγκαταλείπεται εἰς αὐτήν· ὅτι ψυχὴ παραδιδομένη εἰς τὰς ἡδονὰς δὲν εἶναι πλέον κυρία ἐαυτῆς· τέλος ὅτι ὅσον τις καὶ ἂν προσπαθῇ νὰ τὴν πληρώσῃ, αὕτη εἶναι ἀκρέστος ἐφ' ὅσον ἡ βούλησις δὲν λέγει: ἀρκεῖ! Ὅθεν ἐρωτῶ, ἐὰν μία ἐπιθυμία πληρουμένη γεννᾷ δέκα ἄλλας τέως ἀγνώστους, τί κερδαίνω πρὸς εὐδαιμονίαν μου; Ἐὰν ἀνταλλάξω τὸν λήθαργον διὰ τοῦ πυρετοῦ, διατελῶ ἄρα γε ἐν κρείττονι καταστάσει; Λοιπὸν τὰ ἐξωθεν ἀγαθὰ δὲν ἐξαρκοῦσιν εἰς τὸ νὰ καταστήσωσιν εὐδαίμονας τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲ ἀρκεῖ πρὸς βελτίωσιν αὐτῶν τὸ νὰ γίνωσι πλούσιοι.

Ἡ πενία, ὡς ὁ πλούτος, ἔχει καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς καὶ τὰ κακὰ, τὰς τέψεις καὶ τὰς λύπας, τὰς κακίας καὶ τὰς ἀρετάς.

Ἐν πρώτοις ὑπάρχει βαθμὸς τις πενίας κατ' οὐδένα τρόπον συμβιβάζομενος πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, αὕτη δὲ εἶναι ἡ ἐσχάτη ἔνδεια. Ἀναμφιβόλως καὶ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ καταστάσει ἐνυπάρχουσι τινες ἡδοναὶ καθιστώσαι τὸν βίον ὑποφερτόν· ἀλλ' αἱ ἡδοναὶ αὗται εἶναι σπανιώταται, καὶ ἀντισταθμίζονται δι' ὑπερβολικωτάτων θλίψεων, ὥστε δὲν δύνανται νὰ προσεγγίσωσιν εἰς τὴν πάσχουσαν ψυχὴν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην κατὰ τὸ φαινόμενον καὶ εὐδαιμονίαν. Ἐνίοτε μεγάλη τις ψυχὴ προσκειμένη εἰς τὴν ζήτησιν ὑψηλῆς τινος ιδέας, κατῴρθωσε νὰ μὴ αἰσθάνῃ τὴν κατατρύχουσαν αὐτὴν ἔνδειαν, καί, προσέχουσα εἰς μόνον τὸ ὄνειρον αὐτῆς, νὰ αἰσθάνῃ τινὰ εὐδαιμονίαν ἐν τῇ ἐσχάτῃ στερήσει τῶν πρὸς συντήρησιν τοῦ βίου. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται περιπτώσεις εἶναι σπανιώταται καὶ δὲν δύνανται νὰ καταλογισθῶσι. Ἡ ἐσχάτη ἔνδεια κατασπαράσσει καὶ ταπεινοῖ, ἐξαρτῶσα τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ ἐκ τῶν ἀνθρώπων, ἐμπνέουσα τὸ μῖσος καὶ τὸν φθόνον, μεταβάλλουσα τὸν ἄνθρωπον εἰς ζῶον ἐρπετὸν καὶ ἀνήμερον. Ἀλλ' ἐνίοτε ὅμως καὶ μετὰ τὰς δεινοτάτας δοκιμασίας ἐπιζῇ τις χρηστότης ἀκατάβλητος, ὡς ἄνθος ἀποπλανηθέν μεταξὺ βάτων καὶ ἀκανθῶν.

Ἡ πενία δὲν εἶναι ἔνδεια, διασώζει ὅψιν τινὰ καλὴν, δὲν συνοδεύεται ὑπὸ τῶν ἐσχάτων χρειῶν. Ἄλλως τε ἡ πενία εἶναι σχετικὴ, ἡ πενία τούτου δυνατόν νὰ εἶναι πλούτος ἐκείνου, καὶ τοῦτο διότι αἱ χρεῖαι δὲν εἶναι αἱ αὐταὶ κατὰ πάσας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας. Καθ' ὅλου δὲ εἰπεῖν τὸ κύριον συστατικὸν τῆς πενίας εἶναι ἡ ἐλλείψις ἀσφαλείας, εἶναι τὸ νὰ ζῇ τις μόλις κερδαίνων τὸν

1. J. B. Say, Cours d' économie politique, μέρος IV νῆφ. 1.

ἐπιούσιον, καὶ οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχων ἐνώπιον αὐτοῦ. Ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ διατελῶν ὁ ἄνθρωπος, κατορθοῖ μόλις καὶ μετὰ βίαις τὴν πληρωσιν τῶν ἀπαραιτήτων αὐτοῦ χρειῶν δι' ἀγῶνων ἀδιαλείπτων. Ἐὰν δέ ποτε θελήσῃ νὰ διαθέσῃ τι πρὸς ἡδονήν, ἐξ ἁπαντος θά το ἀποκόψῃ ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Τότε δὲ ὁ βίος εἶνε ἀγὼν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν, ἐκάστη ἡμέρα διαμυσηθεῖ τὴν τροφήν, καὶ ἐπειδὴ σπανίως αἱ χρειῶν δὲν ὑπερβαίνουν τοὺς πόρους, καταβάλλονται ἐναγωνίως προσπάθειαι, καὶ ἀμύχωνοι συνδυασμοὶ γίνονται πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἰσοζυγίου, διὰ προκαταβολῶν, αἵτινες ὅλον τὸν βίον καταβροχθίζουσι. Μέρους τῆς δραστηριότητος καὶ τῆς ευφύας τοῦ ἀνθρώπου εἶνε προσωρισμένον ἵνα συνάπτῃ τὸ παρὸν πρὸς τὸ μέλλον, καὶ καλύπτῃ τὴν μουσικὴν ταύτην ἐργασίαν διὰ καταλλήλων προκαλυμμάτων, καὶ διὰ τοῦ μειδιάματος ὅπερ ὁ κόσμος ἀπαιτεῖ παρὰ πάντων ἐκείνων, οὓς παραδέχεται κατ' ἀνοχὴν. Πρόσθετε δὲ ὅτι ἡ ἐπιπλαστός αὕτη γαλήνη εἶνε ἀνάγκη ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τῆς φρονήσεως· διότι ἡ ἐπιτυχία ἐρχεται ἀείποτε πρὸς τοὺς εὐδαίμονας, ὁ δ' ἐπιτρέπων τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἀπορρήτου τῆς ἐσχάτης αὐτοῦ ἐνδείας, βλάπτει αὐτὴν αὐξανομένην ἕνεκα τῆς ἐλαττώσεως τῆς υπολήψεως καὶ ἕνεκα τῆς δυσφημίας εἰς ἣν περιπίπτει.

Καὶ ὅμως ἡ πενία καίπερ ἔχουσα τὰς ἀληθινὰς καὶ τὰς πληγαῖς ταύτας, ἔχει καὶ τὰς ἀπολαύσεις αὐτῆς ἡ, μᾶλλον εἰπείν, ἔχει ἰδίαν τινὰ ἀρετὴν φωτίζουσαν, ὑψοῦσαν καὶ ἐνισχυοῦσαν τὴν ψυχὴν. Τὸ μέγα ἀγαθὸν τῆς πενίας εἶνε τοῦτο, ὅτι προκλεῖ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ αἰσθημα τῆς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως, ἀναγκάζει αὐτὸν νὰ ἐξέλγῃ ἐξ ἑαυτοῦ πᾶν ὃ τι ἔχει καλόν, καὶ νὰ δημιουργῇ αὐτὸς τὸ μέλλον του διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν. Ἀναμφισβότως εἶνε πως δύσκολον καὶ ὁ ἄριστα κατηρτισμένος ἄνθρωπος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν βίον ἄνευ τινὸς συνδρομῆς καὶ βοηθείας, τουλάχιστον παῖς ὢν ἐθαπτίσθῃ ἐν τοῖς νόμασι τῆς οἰκογενείας ἢ τῆς κοινωνίας· ἀλλ' ἐκείνος ὅστις, ληξάσης τῆς πρώτης αὐτοῦ ἀγωγῆς, προσέρχεται πρὸς τὸν κόσμον οὐδὲν ἔχων ἐνώπιον αὐτοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ ὀλιγώτερον τοῦ οὐδενός, καὶ ὅστις ὑποβασταζόμενος ὑπὸ τῆς ἐλπίδος, βοηθούμενος ὑπὸ τινων φυσικῶν πλεονεκτημάτων, εὐνοούμενος ὑπὸ τινων περιστάσεων, κατορθοῖ νὰ θέσῃ τὸν πόδα του ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκείνῃ, ἥτις ἡγνύει αὐτόν, νὰ καταστῇ ἱκανὸς νὰ ζῇ ἐν αὐτῇ αὐτὸς καὶ νὰ συντηρῇ οἰκογένειαν, ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἰς τὴν πενίαν ὀφείλει τὴν εὐγενεστάτην ἐπαρσιν, ἣν δικαιεῖται νὰ ἔχῃ, καὶ τὴν νομιμωτάτην εὐφροσύνην οὐχ ἥττον, ἢ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν προσπαθειῶν αὐτοῦ καὶ τὴν περὶ ἑαυτοῦ ὑπόληψιν. Τὸ πρῶτον κέρδος τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας προερχόμενον, δὲν φοβοῦμαι νὰ το εἶπω,

ἔχει τι τὸ ἱερόν, εἶνε ἡ πρώτη τοῦ ἀνθρώπου κατὰκτησις τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑπάρξεως καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας, εἶνε σπουδαιοτάτη μεταβολὴ ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου. Μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ἡ παρ' ἄλλου χορηγομένη τροφὴ θεωρεῖτο ὡς φυσικὴν ἐξάρτημα τῆς ὑπάρξεως, καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ προῖσταμένου ἐπιβαλλομένη ἐργασία ὡς ἐπαχθὴς ζυγός· ἀλλ' ὅτε ὅμως ἡ ἐργασία ἐπανέρχεται πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς μεταβιβαζομένη εἰς τροφήν, τότε νοοῦμεν τὴν σχέσιν τὴν μεταξὺ χρείας καὶ καθήκοντος, καὶ τότε μόνον δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν τὴν μεγάλην καὶ ἀγίαν ἐντολήν, ἥτις δὲν εἶνε ἐντολὴ τῆς δουλείας, ἀλλὰ τῆς ἀπολυτρώσεως: «Ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου σου φαγῇ τὸν ἄρτον σου».

Paul Janet.

Ἔπεται τὸ τέλος.

Π. Ι. Φ.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΙΘΗΚΩΝ

Ε'

Νοημοσύνη τῶν πιθήκων.

Γνωστοτάτη τυγχάνει ἡ ὁξύτης τῆς ἀκοῆς δι' ἧς ἀντιλαμβάνονται τὰ κατοικίδια ἡμῶν ζῶα τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, εἴτε ἐξ ἄλλων ἀγρίων ζώων εἴτε ἐξ ἀνθρώπων ἐχθρῶν. Πολλὰ καὶ τοιοῦτον ἐπεβεβαιώθη ἰδίᾳ καθόσον ἀφορᾷ τοὺς ἵππους καὶ κύνας, οἵτινες μάλιστα ἕνεκα τούτου θεωροῦνται καὶ οἱ καλλίτεροι φύλακες. Καὶ οἱ πίθηκοι λοιπὸν τὸ αὐτὸ κέκτηνται προσόν, ἀνεπτυγμένον μάλιστα. Ὁ Λεβαγιάν λέγει ὅτι ὁ κεκοπιθήκος Κές, ὅστις συνώδευεν αὐτόν κατὰ τὰ ἐν τῇ Ἀφρικῇ ταξιδία του, ἦτο ὁ ἀσφαλέστερος φύλαξ αὐτοῦ. Καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ ἐν καιρῷ ἡμέρας, προσηγγέλλει καὶ τὸν ἐλάχιστον κινδύνον. Ἐκραύγαζε, ἢ δι' ἄλλων σημείων ἐξεδήλου τὸν φόβον του, προτοῦ ἀνακαλύψωσιν οἱ κύνες τὸ ἐλάχιστον. Ὁδηγοῦμενοι ὑπὸ τοῦ βλέμματος ἢ ἐκ τῶν κινήσεων τῆς κεφαλῆς του, οἱ κύνες ἐτρέποντο πρὸς τὸ ὑποδεικνυόμενον μέρος, ἐπιδιοκίμαζοντες οὕτω τὴν ἀντίληψιν του.

Εἰς τὴν χώραν Τεξᾶς τῆς Ἀμερικῆς οἱ ἵπποι καὶ ἰδίως οἱ ἡμίονοι, κρίνεται, προειδοποιοῦσι τοὺς ταξιδιῶτας, ὅτε πλησιαζουσιν ἢ εἰς ἄγρια θηρία, ἢ εἰς ἀγρίους αὐτόχθονας ἰνδούς, ἐνῶ οὐδὲν ἀνησυχοῦσιν ὁσάκις προσέρχονται ἄνθρωποι πεπολιτισμένοι ἐνδεδωμένοι ὡς οἱ κύριοι αὐτῶν.

Ὁ αὐτὸς κεκοπιθήκος, περὶ οὗ ἀνωτέρω ὁ λόγος, καίτοι ἐξημερωμένος, ὅτε ἤκουεν ὁμίλους του ἀγρίους, ἀπῆντα εἰς τὰς φωνὰς των, καίπερ φοβούμενος αὐτοὺς ὅταν τοὺς ἐπλησίαζεν.

Ἡ νοημοσύνη τῶν ἐν ἀγρίῳ καταστάσει πι-

θήκων ἐπεβεβαιώθη παρὰ πάντων τῶν περιηγητῶν, οἵτινες διαρκῶς ὤφειλον νὰ φυλάσσωνται ἐκ τῶν πονηριῶν τῶν. Δὲν πρέπει νὰ προσβάλλῃ τις τὰς ἀγέλας αὐτῶν· διότι ἀμύνονται ὅλοι ὁμοῦ, μετὰ θάρρους, καὶ ἀκινδύνως ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν δένδρων ἐν οἷς καταφεύγουσι, φοβούμενοι μόνον τὸ ὄπλον.

Ὁ περιηγητὴς Πέαρς, πεπεισμένος ὅτι οἱ πίθηκοι γινώσκουσι τὴν χρῆσιν τοῦ ὄπλου, ἀναφέρει τὸ ἐξῆς συμβάν μετὰ τῶν κατοίκων τοῦ Τιγρέ καὶ τῶν κυνοκεφάλων πιθήκων: «Οἱ πίθηκοι, λέγει, εἰσελθόντες εἰς ἀγρὸν σίτου, ἐξεδιώξαν τοὺς φύλακας μεθ' ὅλας τὰς σφενδόνας καὶ τοὺς λίθους αὐτῶν. Πολλοὶ κάτοικοι ἐκ τοῦ χωρίου ἐσπευσαν εἰς βοήθειαν· ἀλλὰ καὶ τότε οἱ κυνοκέφαλοι βραδέως ἀπεσύρθησαν, βλέποντες, ὅτι οἱ ἀντίπαλοι δὲν εἶχον ὄπλα.» Ὁ Ῥοβέρτος Λήδ ταῦτά διςχυρίζεται, λαλῶν περὶ τῆς ἐκδρομῆς του εἰς τὰ πλήρη πιθήκων δάση τῆς Εὐέλπιδος ἄκρας:

«Ἐπειδὴ δὲν ἠθέλομεν νὰ φονεύσωμεν αὐτοὺς, δὲν μετεχειρίσθημεν τὰ ὄπλα ἡμῶν. Ἐν τούτοις ὁ πλοίαρχος ἐσκόπευσε κατὰ μεγάλου τινὸς πιθήκου καθημένου ἐπὶ τῆς κορυφῆς δένδρου τινός. Τὸ ζῶον ἀναμνηστικῶς ἴσως τὴν συνέπειαν παρομοίας ἀπειλῆς ἐπὶ τοσούτῳ ἐταράχθη, ὥστε ἐπεσεν ἀκίνητον πρὸ τῶν ποδῶν μας, καὶ τὸ συνελάβομεν ἀκόπως». «Κατὰ τὴν διήγησιν ταύτην, λέγει ὁ Οὐζώ, ὁ πίθηκος ἐννοήσας ἑαυτὸν σκοπευόμενον ἐθεώρησεν ἑαυτὸν θανόντα.»

Ἡ περιέργεια τινῶν ἐκ τῶν ζῶων τούτων δὲν εἶνε ἀπλῶς παιθητικὴ, καὶ ἡ μετὰ προσοχῆς στάσις αὐτῶν πάντοτε ἀποτελέσμα ἐκπλήξεως. Γνωστὸν τυγχάνει τὸ ὁρμέμφυτον τῆς μιμησεως, ἀλλ' ὅπως μιμηθῶσιν, ἀνάγκη νὰ γνωρίζωσι νὰ παρατηρῶσιν.

Ὁ ὀραγκουτάγκος τοῦ φυτολογικοῦ κήπου τῶν Παρισίων πρὸς ὃν ἦλθεν ἡμέραν τινὰ ὁ Φλουρὰν συναδεδεμένος ὑπὸ τοῦ Ζεφροῦ Σαιντιλαίρ, παρετῆρει τὸν Ζεφροῦ μετ' ἔμφρονος προσοχῆς. Ἀφοῦ τὸν παρετῆρησε καλῶς οὕτω ἔλαθε ῥάβδον, καὶ κεκυρτωμένος ὡς γέρων ἐμμεῖτο τὸν ἐπιφανῆ ἐπισκέπτην αὐτοῦ.

Ἄλλοι ὀραγκουτάγκος τοῦ φυτολογικοῦ κήπου κατώρθωσεν, ἀνερχόμενος ἐπὶ ἔδρας τινός, ν' ἀνοίξῃ τὸ κλειθρον θύρας κειμενον ἀρκετὰ ὑψηλὰ δι' οὗ ἠνοιγετο αὕτη. «Ὅτε ἀφῆρσαν τὴν ἔδραν ἦν μετεχειρίσθη, ἔλαθεν ἐτέραν κειμένην εἰς τινα γωνίαν, ἔφερε ταύτην παρὰ τὴν θύραν, ἀνῆλθεν ἠνοῖξε τὸ κλειθρον καὶ ἐξῆλθε.

«Τὰ γεγονότα ταῦτα, λέγει ὁ Οὐζώ, δὲν ἀποδεικνύουσι τὴν ὑπαρξίν ἐρευρετικῆς ιδιότητος; Δὲν δηλοῦσι σκοπὸν πρὸς ὠριμένον τέρμα; Δὲν βεβαιοῦσιν ἀντίληψιν σαφῆ τῆς σχέσεως τοῦ αἵτιου καὶ αἰτιατοῦ; Τὸ ὁρμέμφυτον ὁδηγεῖ εἰς τυφλὴν ἐνέργειαν ἄνευ γνώσεως τοῦ σκοποῦ· τοῦ-

ναντίον ἢ μετὰ κρίσεως πράξις προδίδει τὴν νοημοσύνην.»

Ἐπίσης ὁ Χιμπαντζῆ τοῦ Βυφφῶνος ἐγνώριζε κάλλιστα νὰ μεταχειρίζηται τὴν κλεῖδα ὅπως ἀνοίξῃ τὴν θύραν, καὶ ἂν δὲν εὑρίσκε ταύτην ἐπὶ τῆς θύρας τὴν ἀνεζήτη. Ἐγεύτο ὡς ἄνθρωπος καλῶς ἀνατεθρακμμένος, ἔτρωγε διὰ κοχλιαρίου καὶ περόνης, μετεχειρίζετο χειρόμακτρον καὶ ἐκινῶτο μόνος του τὸν οἶνον. «Ὅτε ἐπόθει νὰ πῇ τέιον, ἠτοίμαζε τὸν κυαθίσκον καὶ τὸ πινακίδιον αὐτοῦ. Ἐθετε σάκχαρον, ἔχυνε τὸ τέιον καὶ ἀνέμενε μέχρις ὅτου ψυχρανθῇ ἐπ' ὀλίγον τὸ ὑγρόν.

Ἡ ιδιότης τοῦ μανθάνειν κατὰ μίμησιν εἶναι ἀνεπτυγμένη εἰς ἀνθρώπινον σχεδὸν βαθμὸν παρὰ τοῖς πιθήκοις. Ἡ ἀνθρωποειδὴς πιθήκος Μαφούκα τοῦ Ζυρολογικοῦ κήπου τῆς Δρέσδης ἐνδοὶ κάλλιστα ὅταν ἡ θύρα τοῦ κλωβοῦ ἦτο κλειστή. Οὐ μόνον μόνῃ ἦνοιγεν αὐτήν, ἀλλ' ἐκλεπτε καὶ τὴν κλεῖδα, ἣν ἐκρυπτε ὑπὸ τὸν βραχίονα αὐτῆς, ὅπως τὴν μεταχειρίσθῃ βραδυτέρον. Ἡμέραν τινὰ παρατηρήσασα ἐργαζόμενον λεπτοργόν, ἤρπασε τὸ τρύπανον, καὶ ἤρξατο ἀνοίγουσα ὅπας ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐπ' ἧς εἰσῆλθε ταύτη τὸ φαγητόν. «Ὅταν ἔτρωγεν, ἐπλήρου μόνῃ τὸ δοχεῖον διὰ τῆς λαγῆνου, ὅπως ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐργασίαν.»

Ὁ φαλακρὸς Χιμπαντζῆ ἔχει καταστῆ κλεπτίστατος. Ἐκλεπτε τὰ προφίμα ἐκ τῶν καλυβῶν τῶν αἰθιῶν· πάντοτε δὲ ὅταν οὐδεὶς παρετῆρει αὐτὸν καὶ πάντες εἶχον ἐξέλθει. Ἐνδοὶ λοιπὸν κάλλιστα τὴν σημασίαν τῶν τιμωριῶν εἰς ἃς τὸν ὑπέβαλλον ὁσάκις περὶεβάζε τὰ δίκαια τοῦ ἑτέρου· τὸ ὁρμέμφυτον ὁμοῦ, τὸ πάθος τῆς κλοπῆς ὑπερεῖχε παρ' αὐτῷ, ἅμα ἐνόμιζεν ὅτι ἡ δύνατο ν' ἀποφύγῃ τ' ἀντίποινα τῶν κακουργιῶν του.

Τὸ ὁρμέμφυτον τῆς κλοπῆς εἶναι γενικώτατον παρὰ τοῖς πιθήκοις, ὅπως καὶ παρὰ ταῖς ἀγρίαις φυλαῖς, ὡς ἐπιβεβαιοῦται παρὰ πάντων τῶν περιηγητῶν.

Ὁ Κόμπς εἶχε νεαρόν ὀραγκουτάγκον, εἰς ὅντινα ἡμέραν τινὰ ἔδωκε τὸ ἡμισυ πορτογαλλίου, καὶ τὸ ἕτερον ἡμισυ ἔθετο ἄνωθεν θήκης τινός κ' ἐκοιμήθη ἐπὶ τοῦ ἀνακλιντροῦ. Ἐπειδὴ αἱ κινήσεις τοῦ πιθήκου διήγειραν τὴν προσοχὴν του, προσεποιεῖτο τὸν κοιμώμενον. Τὸ ζῶον ἐπληκίσε μετὰ προσοχῆς αὐτῷ, ἵνα πεισθῇ ὅτι ἐκοιμᾶτο, ἔπειτα ἀναρριχηθὲν ἐπὶ τῆς θήκης ἔφαγε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ πορτογαλλίου, καὶ μετὰ προσοχῆς ἐκρυψε τοὺς φλοιούς ἐν τοῖς ξυλαρίοις τῆς θερμάστρας, ἐζήτησε ἐκ νέου τὸν κοιμώμενον καὶ μετέβη νὰ κοιμηθῇ καὶ αὐτό. «Ἡ πράξις αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἄλλως, λέγει ὁ Τάιλορ, ἢ ὡς συνέπεια σκέψεως ἀποδεικνυούσης τὴν ὑπαρξίν καὶ παρὰ τοῖς πιθήκοις τῆς ἐν ἡμῖν ὑπαρχούσης κρίσεως.»

Ὁ Μπένεττ εἶχε νεαρὸν γίββατον πίθηκον. Πολ-
λαὶς εἶχεν ἐπιπλῆξει αὐτόν, διότι μετετόπισε
διάφορα ἀντικείμενα ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν, καὶ
ιδίᾳ διότι ἐθίξε τεμάχιόν τι σάπωνος. Ἀ' Ἡμέραν
τινὰ καθ' ἣν ἔγραφον, ὁ πίθηκος εὗρίσκετο ἐν τῷ
δωματίῳ· ῥίψας τότε τὸ βλέμμα μου ἐπ' αὐτοῦ,
εἶδον ὅτι ἐλάβανεν τὸν σάπωνα. Προσεποιήθη ὅτι
ἔγραφον, καὶ οὗτος βλέπων με ἐνησχολημένον,
ἔλαβε τὸν σάπωνα καὶ ἀνεχώρησε. Ὅταν ἐφθασε
ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δωματίου, τῷ ὠμίλησα ἡσύχως
χωρὶς νὰ τὸν τρομάξω. Ἐνόησας ὅτι τὸν εἶχον
παρατηρήσει ἐπανῆλθε, καὶ ἐναπέθετο τὸν σά-
πωνα εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν. Ἐν τῇ διαγωγῇ ταύτῃ
ἐνυπῆρχε τι ἀνώτερον τοῦ ὀρμεμφύτου. Ὁ πίθη-
κος οὗτος σαφῶς ὑπέδῃλου διὰ τῆς πρώτης καὶ
τελευταίας πράξεώς του ὅτι εἶχε συνείδησιν τοῦ
κακοῦ. Τὶ ἄλλο εἶναι κρίσις ἢ ἡ ἀνάπτυξις τῆς
ιδιότητος ταύτης ;

Δυνάμεθα ἐλλόγως μετὰ τοῦτο νὰ παραδε-
χθῶμεν καὶ τὴν ὑπαρξίν ἡθικῶν ἀρχῶν καὶ τὴν
ἐννοίαν τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ ὡς ἡμεῖς ταύτης
ἀντιλαμβανόμεθα ; Ὁ πίθηκος τοῦ Μπένεττ δύ-
ναται μόνον νὰ εἶχε συνείδησιν τοῦ ποιεῖν ὅ,τι
ἀπῆρσεν εἰς τὸν κύριόν του, ὅ,τι ἠδύνατο νὰ τῷ
ἐπιφέρῃ τιμωρίαν τινὰ. Ἦδύνατο νὰ κάμῃ μόνον,
ὅπως ἀδύνατον τοῦ ἐπιτετρα-
μῆτος δυσφημίζει εἰς τὸν ὑπὸ ἀνωτέρας τινός
ισχύος εἰς ἣν ὠφελεῖται ὁ ἀπακούων. Ἀφ' ἐτέρου
ὁμως καὶ παρὰ πολλοὺς ἀνθρώπους ἡ ἡθικὴ ἐπὶ
τῆς αὐτῆς στηρίζεται βάσει.

Ἐκ πάντων τῶν ἀντικειμένων γεγονότων ἀποδει-
κνύεται ἡ ζωηρὰ νοημοσύνη τοῦ πίθηκου, ιδίᾳ
δὲ ἡ παρατήρησις, ἡ προσοχή, ἡ σκέψις, ἡ κρί-
σις καὶ ἡ ἐκούσιος ἐκλογὴ τῆς καλλιτέρας μεθο-
δοῦ ἐνεργείας μεταξὺ πλείστων ἄλλων προκει-
μένων· παρατηροῦμεν δηλαδὴ ἐν αὐτοῖς πάσας
τὰς ιδιότητας τῶν νεαρῶν παιδίων καὶ τῶν λαῶν
τῶν ἡττον ἀνεπτυγμένων ἐν κοινωνίαις.

(Ἔπεται συνέχεια).

... Α.

Εἶνε μέγα δυστύχημα νὰ μὴ ἔχῃ τις ἀρκετὸν
πνεῦμα ἵνα διημιλῇ καλῶς, οὔτε ἀρκετὴν κρίσιν ἵνα
σιωπῇ.

Ἄν θέλῃς νὰ μείνῃ κρυφὸν τὸ μυστικόν σου,
μὴ τὰ εἶπῃς εἰς κανένα· διότι πῶς θέλεις ὁ ξένος
νὰ εἶναι εἰς τὰς ὑποθέσεις σου μᾶλλον ἐχέμυθος ἢ
σύ αὐτός ; Ἡ ἐκμυστήρυσίς σου εἶνε ἤδη δι' αὐ-
τόν ἐν κακὸν παράδειγμα καὶ μία δικαιολόγησις.

Αἱ καλὰ συμβουλαὶ εἶνε θησαυροί, τοὺς ὁποίους
προσποιεῖται τις ὅτι ἀναζητεῖ, καὶ τοὺς ὁποίους
ἀποποιεῖται ἅμα τοὺς εὖρη.

Τὸ κατωτέρω δημοσιευόμενον ποίημα τοῦ ἡμετέρου συν-
εργάτου κ. Ἀρ. Προβελεγίου εἶνε ἀπόσπασμα ἐκ μακροῦ
καὶ καλλίστου ἐπικολυρικοῦ ποιήματος αὐτοῦ θέμα ἔχοντος
τὴν γνωστὴν γερμανικὴν παράδοσιν τοῦ «Πετῶντος Ὀλλανδοῦς»
ἣν, ὡς γνωστὸν, ἐμελοποίησεν ὁ Βάγνερ. Τὴν παράδοσιν ταύ-
την ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἐπραγματεύθη ἐλευθέρως καὶ ἐλλη-
νικώτερον οὕτω :

Ὁ καταραμένος ναύτης· ἔξῃ εὐδαίμων εἰς ἀρχαίους χρό-
νους μετὰ τῆς χαριτωμένης αὐτοῦ γυναικός, τὴν ὅποιαν ὠμοῦ
ἡ «κακὴ μάνα του» ἐξηλοτύπει καὶ ἐθροάνιζε, καὶ ποτε
ἔσχισεν ἀγρίως διὰ τῶν ὀνύχων τὸ καλὸν πρόσωπον τῆς νύ-
μφης, ἥτις αἱματόφυρτος παραπονεῖται εἰς τὸν ἄνδρα τῆς. Ὁ
υἱὸς ἐν τῷ βρασμῷ τῆς ὀργῆς ἡγείρει χεῖρα κατὰ τῆς μητρὸς,
ἥτις τὸν καταράται, νὰ πλανᾷται ἐπὶ αἰῶνις εἰς ὠκεανούς
θυελλώδεις, καὶ τότε μόνον νὰ σταθῇ, ὅταν ἀγαπητῇ πιστῶς
ὑπὸ γυναικός. Ἡ γυνὴ εὐφρῆν, νεάνις περικαλλῆς τὸν ἀγαπᾷ,
καὶ ἡ κατέρα λυεῖται.

Ἐν τῇ παραθεμένῳ ἀποσπάσματι παρίσταται ὁ πατὴρ
τῆς νεάνιδος, ἐπιτρέψας ἅπτι ἀπὸ μακρὸν ταξίδιον καὶ διη-
γούμενος πῶς ὁ καταραμένος ναύτης ἔσωσεν αὐτὴν ἀπὸ τῶν
χεῖρς τῶν πειρατῶν.

Ο ΚΑΤΑΡΑΜΕΝΟΣ ΝΑΥΤΗΣ

Πολλάκις φοραῖς 'ς τὰ σπίτια μας κλεισμένοι
τῆς νύκτες τοῦ χειμῶνος τῆς κακῆς,
ἀρχαίαις ἱστορίαις ναυτικαῖς
ἐλέγαμε παράπτωρα γερμένοι.

Κ' ἐτύχαινε συχνὰ ἡ οὐκ ἐπὶ
γιὰ τὸ τρικάρω τὸ στοιχειωμένο,
τὸν πλοίαρχό του τὸν καταραμένο,
ποῦ αἰωνίως δέρνηει τρικυμία.

Θυμᾶστε ; ὁ καθένας μας γυρνοῦσε
τὸ μάτι του, μὲ ταραγμένην στήθη,
'ς τὸ γείτονα, σὰν νὰ τὸν ἐρωτοῦσε,
εἰν πιστεύῃ τέτοιο παραμῦθι.

Ἀκουστέ μου μὲ προσοχὴ καὶ τώρα
ναί, μὰ τῆς σωτηρίας μου τὴν ὥρα,
μὴ τῇ ζωῇ, ποῦ παίζει νύκτα 'μέρα
μὲ κύματα καὶ μ' ἄγριο ἄγερα,

τὸν εἶδα τὸ φρικτὸν карабουκέρη,
τὸ πλοῖό του τὸ εἶδα ν' ἀρμενίκῃ,
σὰν τὸ δαιμονισμένον νὰ σφυρίξῃ,
κι' ἀστροπελέκια γύρω του νὰ σπεῖρῃ.

Χωρὶς αὐτὸν θὰ ἤμουνε σφαγμένος,
'ς τῆς Μπαρμπαραῖς τὰ μέρη πουλημένος.
'Αρμενίκα κατὰ τὴ Μάλτα ἴσα,
γαλήνῃ, ἀγλαδί, σκοτάδι πίσσα.

Μὰ ἕνας βρουχισμὸς μᾶς κυνηγάει,
σὰν ὅταν 'ς τὸ γιὰλὸ τὸ κύμα σπάει.
'Εκτυαχτήκαμε μὲ ἀπορία,
δὲν εἶχαμε κοντὰ στερεὰ καμμία.

Ἀνατριχίλα μ' ἄρπαξε τὸ σῶμα,
καὶ 'ς τὴν καρδιά μου ἔννοιωσα μαχαίρα,
γιατὶ 'ς τοῦ δράκου πέσαμε τὸ στόμα,
'ς τῶν φοβερῶν κορσάρων τὰ λημέρια.